

helikon

„vetített képek, álemlékezet”

2022 10

XXXIII. ÉVFOLYAM
2022. 10. (840.) SZÁM
MÁJUS 25.
ÁRA 4 LEJ | 400 FT
IRODALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK KÉTSZER EGY
HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON

Cím nélkül

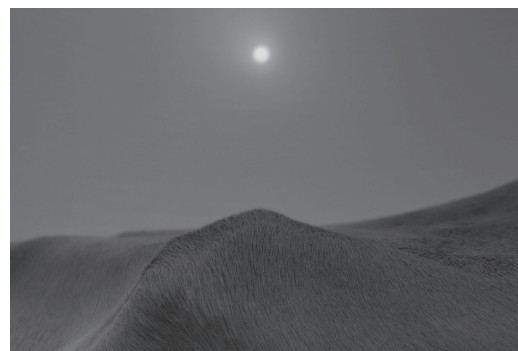
Lapszámunk 1., 3., 7–9., 12–14., 16., 19–21., 25. és 28. oldalát Bányász Anna *Már a jövő sem a régi* című fotókiállításának anyagával illusztráltuk, amely a csíkszeredai Új Kriterion Galériában volt megtekinthető.

Mindig a kutatás az izgalmas
Interjú Pál Judittal 4

Szárász Miklós György
Keresztutak 11

Karina Tumajeva
Versei 19

Télffy Ármin versei **13**
Interjú: Fancsali Kinga **15**

PAVILON 420

Papp Attila Zsolt: „Béke volt,
és lám, megölték a békét” **18**

RÁOLVASÁS

Wirth Imre: *A név kátyú, vaddisznó-dagonya, omladék, szerelem* – 24. **2.**
 Márton Evelin: *Időtok* **3.**
Mindig a kutatás az izgalmas. Horváth Csaba interjúja Pál Judit történésszel **4.**
 Medgyesi Emese: *Holtunkiglan* (próza) **6.**
 László Noémi: *Vég nélkül* (vers) **7.**
 Cseke Péter: „Hiszek a tiszta észben”, „a tiszta költészetben” (tanulmány) **8.**
 Debreczeny György: *Éjszakát játszik, csend van* (vers) **10.**

Képalá

Száraz Miklós György: *Keresztutak* – Zátanyi Tibor fotójára **11.**

Tamás Dénes: *RÉMEGYSZERŰEK. Mikor rájöttem; Szövöm; Sokáig; Létezik; Mindent* (vers) **12.**

Pavilon 420

Télfy Ármin: *Apát ír a vers; Pacsirták cérnaszálon; Kifordított felhő* (versek) **13.**
 Straskó Mihály: *Csak kicsapódni tud* (próza) **14.**
Szolidan lopni. Sánta Miriám interjúja Fancsali Kingával **15.**
 Sánta Miriám: „Szeretném, ha megszűnne az a förtelmes panoptikum” **17.**

Ráolvasás

Papp Attila Zsolt: „Béke volt, és lám, megölték a békét” – Mihail Bulgakov *A fehér gárda* című regényéről **18.**

Karina Tumajeva: *Két ember haláltusája, akik egy lakóházban keletkezett gázrobbanás során a romok alá szorultak; Párhuzamos valóság egy kislány testében.* Marcsák Gergely fordításai (versek) **19.**

Süli István: *Előhang. Részlet a Parasztháború.* *Tabló* című regényből (próza) **20.**

Kinematográf

Mărcuțiu-Rácz Dóra: *Tanmesék a Hurokból* **22.**

Theátrum

Karácsonyi Zsolt: *A politika dramaturgiája* Páskándi Géza színműveiben **23.**

Kritika

Pál-Lukács Zsófia: *Van idő visszanezni* (Wirth Imre: *Úgy járkálsz, mintha lenne otthon*) **24.**

Fülszöveg

Szalló Tünde: *Az igazság és megváltás Molotov-koktélla* (Patócs László: *Vezeti a népet*) **26.**
 Tankó Andrea: *Történet(ek) a családidőről* (Gerlóczy Márton: *Fikció. A kattan*) **26.**

Képregény

Vincze Ferenc, Csillag István: *Közösségi futás-képregény* **26.**

Amplitúdó

Jakabffy Tamás: *Erdélyi magyarock* **27.**

Artefaktum

Túros Eszter: *Találkozás boldog tehennel* **28.**

WIRTH IMRE

A név kátyú, vaddisznó-dagonya, omladék, szerelem – 24.

A lassan tűnő Balaton-felvidéki táj augusztusi búcsúzása, döccenések és rázkódások az elhanyagolt megállóknak, apja *Füles* magazinjának zörrenése, a fel-feldobott keresztretjvény-kérdések, mint hogy ki volt Ptolemaiosz, zaklatott ritmusban tagolták a hazafele vivő vonatutat. W. Imre pillanatokra (órákra, évekre) elaludt, hogy a sörösüveg kupakjának halk szisszenő pukkanása, a restiben vásárolt vagdaltas zsemlek celofánjának cirregése, a csámcsogás és kortyolás nem szűnő, monoton zenéje alkalmat kínáljon az álomban működő vágyaknak és játékoknak, félelmeknek és messzi múltba vesző ismeretlen emlékeknek a megmutatkozásra.

Míg a kalauz lyukasztójának csattanásai pillanatokra zavarossá és átláthatatlanná tették az álmokképekben nyíló ablakok mögötti világot, a hosszú hazaút kábulatában W. Imre pontosan tudta, hogy a vonat azokon a síneken vonszolja magát most északkelet felé, amikről Ptolemaiosz Klaudiosz álmodott 150 körül, de mivel nem maradt fent egyetlen példány sem, és csak a *Geographica* című művéből rekonstruálták a világtérképét, ezeket a megmagyarázhatatlan kaparásokat, a leírást a Lacus Pelso északi oldalán lévő különös útról kihagyták, sőt emiatt a Balaton sem került fel az abroszra, viszont a Dunát és a Rajnát összekötötték, hogy a csalódott igazságra vágyók legalább gyönyörködhesse az Európa messze eső partjait összekötő vízi világ gazdagságában.

W. Imrét vitte a ptolemaioszi dízelmozdony vontatta, összekarcolt és elromlott, lehúzhatatlan ablakú szerelvény A. felé, akivel azt beszélte meg, hogy az Engels téren találkoznak másnap kora délután, és a Margitszigetre mennek sétálni. Vitte a vonat, amelynek koszos ablaküvegén felragyogott a körülöttünk keringő tüzes kerék küllőin átvilágító, Földet körülvevő örök égi tűz.

Villax Ferdinánd zirci főapát, amikor tudomást szerzett unokaöccse, Reguly Antal magyar nyelvrokonságot is érintő tanulmányairól és anyagi nehézségeiről, melyek akadályozzák a további utazásait, levelet írt a Szentpéterváron cári megbízatásra váró rokonnak, pénzt is küldve neki. Tette mindezt azután, hogy testvére, Antal legkisebb lányát, Karolínát megkeresztelte a pápai Nagytemplomban, Franz Anton Maulbertsch számára mindig is oly nyomasztó, Szent István vértanú életét feldolgozó freskói alatt. Aggodalmasan pillantott fel a jeruzsálemi megkövezésre, amikor keresztet rajzolt a csecsemő homlokára és magában azt kívánta, legyen hosszú életű, és nőként is kerüljék el a szenvedések, nem sejtve, hogy Villax Karolina valóban hosszú élete minden lesz, csak nem könnyen megfejthető talányok sorozata.

W. Imre, A. felé vonatozva és volt szerelmére, K.-ra gondolva, beljebb húzódott az ülésen, az ablak felé, befúrva fejét a tisztának nem nevezhető, ülésre lógó függönybe, hogy K. nevetését, furcsán ejtett szavait, melyek

A hosszú hazaút kábulatában W. Imre pontosan tudta, hogy a vonat azokon a síneken vonszolja magát most északkelet felé, amikről Ptolemaiosz Klaudiosz álmodott 150 körül.

Időtok

„A gondolat halhatatlan. Ez emelte ki az embert alacsonyrendűségéből”¹

Régi mániánk, hogy üzenetet küldjünk a jövőbe. Bizonyítéka ennek a számtalan *időkapszula*, melyeket eleink olyan körültekintően rejtettek el, hogy napjainkig csak elenyésző részük került elő.

Ernyei Frigyes a *Sajtó* sajtóügyi tudományos folyóirat egyik 1938-ban megjelent lapszámában arról tudósít, hogy az Amerikai Egyesült Államokban párhuzamosan két kísérlet készül, melyeknek célja, hogy az utókor számára rögzítsék mindazt, amit a huszadik század negyedik évtizedébe lépve fontos megvalósításnak tartottak. Az épülő New York-i világiállítás (1939) helyszínén és az atlantai Og-lethorpe Egyetem gránitba vájt pincéjében helyeztek el egy-egy időkapszulát, melyeket öt-hatezer év múlva nyitnak ki utódaink, ha még létezni fognak, és ha megtalálják, persze.

A civilizáció kriptájának nevezett kamrát, amelyben többek között 800 klasszikus irodalmi alkotást őriznek mikrofilmen, köztük a *Biblia*, a *Korán*, az *Iliász* vagy Dante *Isteni színjátékának* teljes szövegét, 1940. május 25-én zárták le légmentesen, és a tervek szerint majd 8113-ban nyitják ki a korabeli sajtóban *the futurians* néven emlegetett távoli leszármazottak. A *kripta* alapötletét az egyiptomi fáraók piramisokba rejtett sírkamrái adták, melyeknek üzenetét legalább háromszáz éve igyekeznek megfejteni az ember, időről időre cáfolható sikereket érve el ebben a ténykedésében.

A civilizáció kriptájában egy bika alakú szappan, fogselyem és egy üveg Budweiser sör is található a szótár- és beszédgép mellett, illetve hangfelvételek, melyeken Rooseveltt, Hitler, Mussolini, Sztálin beszédeiből hallhat részleteket a kései utód. Mire a kamrát az utolsó fagyoszent névnapján 1940-ben lezárták, a kezdeményezésről lelkesen beszámoló Ernyei Frigyes származása miatt az újságírástól eltiltották, és 1944 őszén a holokauszt áldozata lett. Csak remélni merem, amit ő remélt, miszerint „ha valami előreláthatatlan természeti szerencsétlenség, vagy féküket vesztett háborús szenvedélyek romba döntik az emberi műveltséget, és az őskor színvonalára vetik vissza, az öt-hatezer évet átvészelt nyomtatott betűnek akkor is lesz küldetése, mert a halhatatlan betű, az örök életű gondolat visszavezeti majd az emberiséget a civilizáció útjára”.

Jegyzet

¹ Ernyei Frigyes: Újságok és könyvek útja. *Sajtó*, 1938.

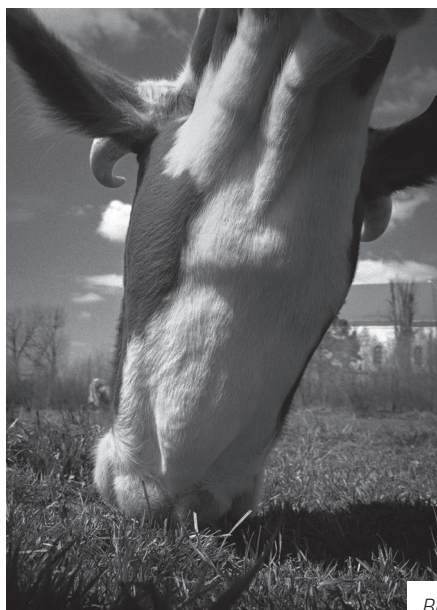
A civilizáció kriptájában egy bika alakú szappan, fogselyem és egy üveg Budweiser sör is található...

most felhangosított kínzásként kísértették, tompítsa valamiképpen, s visszahelyezze magát az ókori térképre, ahogy láthatatlanul viszi egy akarat előre, a Föld körüli kristálygömb csillagai felé, melyek Anaximenész szerint csupán fénylő szögek, beleverve az éjszakába.

A büfékocsis kávé, sört, szendvicset tolvaj maga előtt, fel-felkiáltott, majd megtorpant, ha Sport szeletet vagy Bambit kért valaki, tekintetét a semmibe fúrva, s ettől mintha az utolsó utazás utolsó testi gyönyöreit kínálta volna aprópénzért, utoljára, mielőtt begördülnek úti céljukra, az utolsó karcolásra, elejtett megjegyzésre a *Geographica* eltírt térképén, hogy aztán keresztülzúgva a kocsin, az utána maradt úrban, a függönybe fúrt téridőben pillanatra visszakaphassa W. Imre Villax Ferdinándot, aki levelet írt távoli unokaöccsének.

A zirci főapát sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy oly dicső, német múltjukból szívvel-lélekkel magyarrá lett felmenőit cserben hagyva, köztük elsősorban is az ő édestestvérét, Villax Antalt, aki 1848-ban Pápa első, plebejus, tímármester polgármestereként kilovagolt az osztrák sereg elé és személyét váltságdíjül ajánlotta, csak kímélik meg a várost, szóval hogy a kedves unokaöcs, Reguly Antal mindenféle eszméknek, melyek a magyarság tudatát rombolják, teret enged. Nem gondolsz-e arra, édes öcsém, írta neki, hogy egyetemes létezésünk labirintussá változtatásához vezet, ha fejük fölött a kristálygömb csillámló vasszögeit sorra kihúzva az örök sötétséget hozod reánk? Ám miközben ezeket írta, újra a jeruzsálemi freskó borult feje fölé, s így megrendülve búcsúzott kedves unokaöccsétől, remélve, hogy a közjó érdekében mindent elkövet, önnön boldogulásán túl is, és emlékezete sohasem záródik csillagtalan éjszakába. A támogatást használja legszentebb céljai megvalósítására, így fejezte be a főapát a levelet, míg a vonat a Déli pályaudvarra vezető koromsötét alagúton át, csikorogva fékezve, megérkezett a Vérmezőre.

W. Imre másnap délután az Engels téren találkozott A.-val, de nem belé volt szerelmes, pedig A. ragyogó szép lány volt. Kézen fogva sétáltak a Margitszigetre, mindez a magasból, Villax Karolina nem hétköznapi nézőpontjából is értelmezhetetlen és szomorú volt, így elherdálni a boldogság lehetőségét, hajoltak utánuk a nárciszok, amikor leültek a fűbe a nagyréten, és W. Imre az ölébe húzta A.-t, hosszasán csókolózva, K.-ra gondolva és megbeszélve A.-val, hogy holnap este, az üres lakásban, a soha le nem rajzolt világtérkép rejtett zugában végre szeretkezni fognak.

Bogi

PRÓZA

Mindig a kutatás az izgalmas

INTERJÚ

PÁL JUDIT

TÖRTÉNESSZEL,
EGYETEMI TANÁRRAL

Hogyan vezetett az útja a történelmi pályára?

Amióta az eszemet tudom, mindig is érdekelt a történelem. Gyermekként jórészt az apai nagyszüleimnél nevelkedtem. Ők Brassóból költöztek át Sepsiszentgyörgyre a bécsi döntés után, és utána otthagadtak, de nagymamám fiatalkorában is élt ott néhány évig. Nagyszüleimnek volt néhány népszerűsítő jellegű, történelmi tárgyú könyve, mint például a *Tolnai Világtörténelme* sorozatának népvándorlás koráról szóló kötete. Ezeket már akkor nagy érdeklődéssel lapozgattam, amikor még nem tudtam olvasni; nézegettem a képeket, különösen Attila alakja ragadott meg. A nagyszüleimmel tett séták alkalmával a vártemplom és a temető vonzott leginkább, de később a múzeumba is nagyon szerettem járni. A múltról szóló történeteket szívesen hallgattam, akár a távoli, akár a közelmúltól volt szó.

Az iskolában sajnos nem voltak jó történelemtanároim, ennek ellenére továbbra is érdekklődtem a múlt iránt, és rengeteget olvastam. Szünetekben önként besegítettem a könyvtárosoknak. Ennek köszönhetően a szakmai gyakorlatot az iskola dokumentációs könyvtárában végeztem; vonzottak a régi könyvek, iratok.

Konfliktus csak a pályaválasztásom körül támadt. Édesapám mindenképp azt szerette volna, ha olyan szakmát választok, amelynek „jövője van”, ő már 1980 körül az informatikát látta ilyennek. A történelmet – nagyon sarkítva – hazugságnak tartotta, amivel ott és akkor elég nehéz volt vitatkozni. Eleinte kompromisszumos megoldásként kiegyeztünk abban, hogy fizika szakra felvételizek. Matematika–fizika osztályba jártam, a fizikát szerettem is, matematikából sem voltam rossz, de nem sokkal az érettségi előtt, több napi tépelődés után mégis bejelentettem, hogy történelem–filozófia szakra jelentkezem, hiszen az nem lehet, hogy meg se próbáljam, amit igazán szeretek. Ebből családi botrány lett, és bár akkor nem jutottam be az egyetemre, hanem kilenc hónapig villanyszerelőként dolgoztam, de kitartottam az elhatározásom mellett, és ezt azóta sem bántam meg.

A Ceaușescu-korszak legsötétebb évtizedének második felében történelemtanárként tevékenykedett. Melyek a legelevenebb élményei, emlékei ebből az időszakból?

Az évfolyamunk 1985-ben végzett, addig országos „kihelyezés” volt, azaz a végzős bukaresti, jászvásári és kolozsvári diákok jegyei átlagának sorrendjében választhattak az abban az évben meghirdetett tanári állások közül. Az állást kötelezően el kellett foglalni, és elvileg három évig nem lehetett elhagyni. 1985-ben felakarták gyorsítani a magyar nyelvű oktatás leépítését, és többé nem volt országos kihelyezés, hanem előre leosztották a tanári állásokat, és minden egyetemi központ megkapta a saját listáját. Mi 25-en végeztünk, és pontosan annyi helyet „utaltak” ki, és ezen helyeknek csak mintegy harmada volt a tájan értelmezett Erdélyben, a többi a Kárpátokon túl, az erdélyi helyeket viszont a bukaresti és jászvásári kollégák kapták. Mivel az átlagom magas volt, én szerencsésnek mondhattam magam, mert – papíron – erdélyi városba, Besztercére kerültem, a valóságban egy közigazgatásilag Besztercéhez csatolt faluba, Vindára, ahonnan a második világháború után elmenekült a szász lakosság. A tantestület hat tanárnőből és két tanítóból állt, mindenki Besztercéről ingázott a várostól öt kilométerre lévő kis faluba.

Besztercén a körülményekhez képest nagyon jó világ volt, a szüleim teljesen elképedtek, amikor 1985 szeptemberében elkísértek,

hogy lehet disznóhúst, kávé vagy mazsolát vásárolni. Ennek ellenére Kolozsvár, az egyetemi évek szellemi pezsgése, a barátok, a nagy beszélgetések fájdalmasan hiányoztak, igaz, a beszteceri év alatt gyakran jártam vissza Kolozsvárra. Nagyon furcsa volt a katedra másik oldalára kerülni, főleg úgy, hogy az egyetemen nem készítettek fel az oktatásra. Mivel kis iskoláról volt szó, a történelem mellett földrajzot, állampolgári ismereteket, rajzot, tornát és már nem emlékszem, milyen tantárgyakat is kellett tanítanom – mindezt románul –, ráadásul osztályfőnökként kirándulások szervezése vagy színdarab betanítása is a feladatok közé tartozott.

Édesanyám kérésére a következő évben megpróbáltam hazakerülni, de csak Alsó- és Felső-Csernátonban sikerült helyettes tanári állást találni. Az ingázás keserves volt, hajnali fél négykor kellett kelni, minden reggel megküzdeni, hogy beférjek a buszba, igaz, akkora tömeg volt, hogy megtanultam állva aludni. Heti kétszer ráadásul még hat kilométert kellett gyalogolni Felső-Csernátonba. Télen üzemanyaghiány miatt huzamosan nem volt tömegközlekedés, így stoppal jártunk ki. Másfél év múlva egykori általános iskolámban akadt egy helyettesítő állás. Bár ez jóval kényelmesebb volt, de más szempontból volt lehangoló. Az iskolában nagyon rossz volt a hangulat, ráadásul Kovászna megyében sokkal érezhetőbb volt az ideológiai nyomás, mint korábban Besztercén. Akkor értettem meg igazán, hogy miért óvtak a szüleim a történelem szaktól. A történelem–filozófia szakos tanárookra ugyanis úgy tekintettek, mint pártaktivistákra. Ezt a rendkívül agresszív és nacionalista megyei ideológiai titkár meg is fogalmazta, és a maga módján mindent meg is tett, hogy pártaktivistát faragjon belőlünk. Hetente egy nap ideológiai képzés, valóságos agymosás zajlott. Ha nem valamilyen előadásra vagy más akcióra vezényeltek ki, akkor a megyei könyvtár (egykor Háromszék székháza) nagytermében – láncsal és lakattal ránk zárt ajtók mögött – Ceaușescu legfrissebb beszédeit „szeminarizálták” velünk. Az elkeserítő és teljesen kilátástalan helyzetből nem láttam a kiutat – szerencsére ekkor jött az 1989. decemberi forradalom.

Az 1990-es évek jelentős változást hoztak tájainkon és az Ön életében is: előbb muzeológusként tevékenykedett, majd a Román Akadémia nagyszabedű társadalomtudományi intézet kutatója, végül a volt alma matere oktatója lett. Milyen volt ez az évtized?

Számomra tényleg megváltást jelentett 1989 decembere, talán soha nem éreztem olyan eufórikus boldogságot, mint december 22-én, Ceaușescu menekülésének hallatán. Ahogy helyreállt az élet normális menete, rögtön otthagytam a tanügyet, és 1990. március 1-től a Székely Nemzeti Múzeumba (az akkori Kovászna Megyei Múzeumba) kerültem. 1989 megnyitotta ugyan a lehetőségeket, de nagyon nehéz átmeneti évek következtek. A nagy szegénység, a politikai instabilitás, a nacionalizmus felerősödése, a régi káderek aknamunkája mind nehezítette a munkát. A múzeumban végül csak valamivel több mint két évig maradtam. Amilyen nagy lendülettel és lelkesedéssel fogtam a munkához, annyira hamar kiderült, hogy számomra ott nem sok babér terem.

Az Akadémia nagyszabedű kutatóintézetébe egy szerencsés véletlen folytán kerültem. A doktori témám kapcsán elmentem a frissen alakult Romániai Várostarténeti Bizottság első konferenciájára, amelyikről ugyancsak véletlenül szereztem tudomást. Ott ismerkedtem meg a Várostarténeti Bizottság kezdeményezőjével és első elnökével, Paul Niedermaierrel. Ő értesített, hogy sikerült egy

Pál Judit

1961-ben született Sepsiszentgyörgyön. Szülővárosában, a Székely Mikó Kollégiumban (akkor: 1. sz. Matematika–Fizika Líceum) érettségizett. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen végezte (1981–1985) történelem–filozófia szakon, ott is doktorált (1998), a Debreceni Egyetemen habilitált (2011). Tanár (1985–1990), majd a Székely Nemzeti Múzeum (1990–1993), utóbb a Román Akadémia nagyszabedényi Humán- és Társadalomtudományi Kutatóintézetének munkatársa (1993–1998) volt. 1998 óta oktat a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Karán, 2011–16 között a Magyar Történelmi Intézet első igazgatója, jelenleg egyetemi tanár. Díjai: Hanák Péter-díj (2003), Bolyai János Emlékplakett (2005), a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja (2019).

kutatóasszisztensi állást kiharcolnia az intézet keretén belül a Bizottság számára. Mivel a versenyvizsga másnap volt, hirtelen elhárításból ültem vonatra – anélkül, hogy bárkinek szóltam volna – és mentem el Szebenbe a versenyvizsgára. Ezt követően közölték, hogy ugyan én teljesítettem jobban a vizsgán, de mivel lakást nem tudnak biztosítani, nem alkalmazhatnak. Rá pár napra viszont felhívott Niedermaier, hogy próbálja megoldani a helyzetet. Az ő közvetítése révén béreltem egy szobát az evangélikus egyháztól a főtér közelében, nagyon jó helyen és kedvező bérért, de a körülmények a 20. század eleji munkáslakásokéhoz hasonlítottak, a lakásban nem volt sem fürdőszoba, sem vécé. A fizetések is elképesztően alacsonyak voltak, éppen csak arra volt elég, hogy éhen ne haljunk, így gyakorlatilag a szüleim tartottak el. Az intézetben viszont sikerült nagyon jó kapcsolatot kialakítani több kollégával is. Az intézeti munkám – Románia várostörténelmi bibliográfiájának elkészítése – mellett a Várostarténelmi Bizottság titkára is voltam, szerkesztettem a bizottság hírlevelét, segítettem a gyűlések és konferenciák szervezésében. Szebenben ismertem meg jobban az erdélyi századok eléggé zárt világát. Sajnos én már csak a közösség teljes felbomlásának lehettem a tanúja.

Ez volt a számítógépek és internet hőskora is Romániában. Én még a múzeum számára pályáztam a Soros-alapítványnál egy számítógépet, de rajtam kívül az akkor még senkit sem érdekelt. Előtte Bukarestben részt vettem egy háromhetes tanfolyamon is, ahol számítógépet csak az utolsó héten láttunk. Ilyen előzmények után lettem én a szebeni intézet botcsinálta „informatikusa”. Rögton az elején a főnököm egy ötszáz oldalas német prospektust nyomott a kezembe, onnan kellett nekem elsajátítani egy adatbázis-kezelő programot. Eleinte Joachim Wittstock íróval dolgoztam egy irodában, aki nagyon kedvesen felajánlotta a segítségét, de kiderült, hogy semmit sem ért a szövegből. Az elején reménytelennek látszott a helyzet, de később másokat is oktattam a programra, és az intézetben is én lettem az ügyeletes „szakértő”.

Hogyan került vissza Kolozsvárra?

■ Bár Szebenben és az intézetben jól éreztem magam, nem szerettem volna végleg ott maradni. Ezért amikor a doktori cím megszerzése után felmerült a kolozsvári állás lehetősége, némi gondolkodás után elvállaltam. A Magyar Országos Levéltárban (MOL) kutattam, ott találkoztam doktori témavezetőmmel, Magyarai Andrásal, aki kijelentette, azonnal menjek haza és jelentkezzek a versenyvizsgára. Mint kiderült, egyik korábbi jelöltje nem akart Kolozsvárra költözni, a másikat pedig – a tudományos tevékenység hiánya miatt – a tanszékvezető, a későbbi rektor, Nicolae Bocşan nem akarta elfogadni, így kerültem én a képbe. Szívesen költöztem Kolozsvárra, de nehéz szívvel hagytam ott a kutatóintézetet, hiszen mindig is sokkal jobban szerettem a kutatást, mint az oktatást, tulajdonképpen soha nem akartam tanár lenni. Az első év nagyon nehéz volt, mert közvetlenül a tanévkezdés előtt derült ki, hogy Magyarai András minden óráját át kell vennem, így éjjel-nappal az órákra készültem, általában hajnal négyig írtam az előadások vázlatát, úgy mentem másnap órára. A város is teljesen másképp nézett ki a Funnar-korszak idején, és a mi lehetőségeink (új könyvekhez, folyóiratokhoz való hozzájutás vagy konferenciák, utazások tekintetében) is jóval szűkebbre szabottak voltak, másrészt viszont akkor még nem gyűrűzött be a tudománymetria, talán a bürokrácia is kisebb volt, több szabadideje maradt az embernek – és több ideje a kutatásra.

Egyik fő kutatási területe az újkori Erdély politika- és társadalomtörténete. Minek köszönhetően választotta a történelem ezen szelétét?

■ Részben véletlen, részben tudatos választás volt. Diákként még középkorra–kora újkorra szakosodtam, de Jakó Zsigmond nyugdíjazása után mind a latin forrásnyelv, mind a latin és magyar paleográfia oktatása gyakorlatilag megszűnt, voltak ugyan órák, csak éppen semmit nem lehetett tanulni, vagy meg sem tartották őket, közepkorral foglalkozni így nem lehetett. Az egyetem elvégzése után reményem sem lehetett a kutatásra, a levéltárakba nagyon nehéz volt a magamfajtnak bejutni. A helyzet 1990 után változott, beiratkoztam doktorátusra, és a múzeum munkatársaként olyan témát kerestem, amelyik kapcsolódik Székelyföldhöz, és lehetőleg a levéltári források nagy része is ott van. A témát (városfejlődés Székelyföldön a 18. századtól az első világháborúig) végül Jakó Zsigmond javasolta. Menet közben derült ki, hogy a székelyföldi levéltárakban az 1990-es évek elején még olyan viszonyok uralkodtak, amelyek lehetetlenné tették a kutatást, így a MOL-ban található erdélyi központi hatóságok (Főkegyházmegyék, Kincstartóság, Tartományi Főbiztosság) irataira támaszkodtam. Utána különböző témákat kutattam a 18. század elejétől a 20. század elejéig terjedő időszakból, de a tágas értelmezett társadalomtörténet, illetve a politika társadalomtörténete ragadt meg leginkább. Utóbb pedig főleg az elitkutatások irányába mozdultam el.

Melyik közleményének munkafolyamatára tekint vissza a legszívesebben?

■ Számomra mindig a kutatás – főleg a levéltári kutatás – az igazán izgalmas, az írás folyamatát kevésbé szeretem. Talán a *Herrschaft an der Grenze*¹ című könyv története a legérdekesebb. Ez egy nemzetközi projektből indult, német, cseh és magyar kutatókkal a kora újkori helyi hatalomgyakorlást, a kliens-patrónus kapcsolatokat vizsgáltuk. Nekem eredetileg más lett volna a feladatom, de végül Szatmárnémeti elitjét elemeztem a 18. század első felében, a város és a Károlyi grófok, illetve a klienseikkel való kapcsolatukat. Duplán idegen volt a terep, ilyen korai időszakokkal addig nem foglalkoztam, ráadásul a magyarországi helyzettel is alaposabban meg kellett ismerkednem. Előző témám is városokhoz kapcsolódott, de ott a folyamatokat, struktúrákat vizsgáltam, így felüldülés volt hűsvér emberekkel foglalkozni, a kétszáz évvel korábban írt levelezést olvasni. Nagyon hasznosak és érdekesek voltak a projekt keretében szervezett találkozók, ahol egyrészt összehasonlítottuk a folyamatokat, másrészt a német és cseh kollégák kérdései nyomán szembe-szűnlünk kellett a nemzeti történetírások sémáival, állandóan újra kellett gondolnunk az evidensnek hitt dolgokat is. Vári András kollégával pedig hosszú beszélgetéseket, vitákat folytattunk, egymás szövegeit is átjavítottuk és megvitattuk. Bár több tanulmány és egy kötet is készült a projekt keretében, és Andrásal terveztük a közös könyvet, ez végül az ő váratlan halála nyomán született meg. A temetésen határoztuk el Stefan Brakensiek kollégával – a projekt korábbi tényleges vezetőjével –, hogy befejezzük a könyvet. András részei különböző állapotban voltak, ezeket rendbe kellett rakni, kiegészíteni, a saját részeim már készen voltak, de az eredeti koncepciót átalakítva, most Stefan Brakensiekkal együtt próbáltunk egy elméleti modellt kidolgozni, amelyik keretbe foglalja a történeteket. Nem tudom, milyen lett az eredmény, de a legizgalmasabb szakmai beszélgetéseket kétségekívül kettőjünkkel folytattam.

Mivel foglalkozik jelenleg, és milyen terveket szeretne a jövőben megvalósítani?

■ Sajnos mindig annyi apró-cseprő, éppen aktuális feladat van, hogy kisebb cikket, tanulmányt még csak megír az ember, de nagyobb lélegzetű munkára alig van ideje. Az utóbbi időben a tudománymetria eluralkodása sajnos nagyon rossz hatással van mind a kutatásra, mind a publikációk minőségére, ezt magamon is érzékelem. Az elmúlt évtizedben két prozopográfiai jellegű projektet is vezettem, több másikkal tagja voltam, ezek eredményeként óriási adatmennyiség gyűlt össze a dualizmus kori képviselőkről és választásokról, illetve az 1867–1925 közötti közigazgatási elitről. Jó volna ezeket az adatokat alaposabban feldolgozni. Másfél évtizede kéziratban hever egy félig megírt könyvem a dualizmus kori főispánokról, ezt nagyon szeretném végre befejezni. Ezen kívül van még néhány régebbi tervem, de nem tudom, mit fogok tudni belőlük megvalósítani.

HORVÁTH CSABA

1993, Kolozsvár. Szülővárosában él.

Jegyzet

¹ András Vári, Judit Pál, Stefan Brakensiek: *Mikrogeschichte der Macht im östlichen Ungarn im 18. Jahrhundert*. Köln–Weimar–Wien, Böhlau, 2014.

Holtunkiglan

Amint bizonyossá vált, hogy a hónap végén sor kerül polgári esküvőnkre, Thomasnak számtalan szervezéssel kapcsolatos ötlete támadt. Nem volt türelme megvárni, hogy Londonból hazaérjen, telefonon bombázott utasításával – egyenként rukkolt ki velük, és azonnali gyakorlatba ültetésüket sulykolta. Apját *illico* elsőként utasította: intézze el, esős időben hajthassunk a díszlépcsőig, ő nem hajlandó senki szeszélye miatt bőrig ázni! Ernyőről szó nem lehetett, *comment*nek nem volt helye. A polgármester? Ne ágáljon, végezze a dolgát, feleljen meg az adófizetők elvárásainak!

Néhány perccel később: küldessen a községházára egy láda ó-*Sauvignont*! Ne sajnálják szülei az áldomást, meg kell olajozni a hivatali procedúrát! Hadd igyanak a britek egészségére! A *froggy* aktatologatók!

Fél óra múlva faxot küldött, amiben viszsza fogottabban rendelkezett: Richard vagy Malcolm..., *please*, a 403-as Peugeot tétesék rendbe! Az André-garázs segédje, Pierre, a vékonydongájú, akivel kamaszkorukban a kőbánya tárnáiban csellengtek, érti a dolgát – megbízhatnak benne. Porszívóza ki az utasteret, fényezze át a karosszériát. Óvatosan távolítsa el a lerakódott port, össze ne karcolja! Speciális, puha ronggyal dolgozzon! Slagot használhat, ha csökkenti a víznyomást. Utóiratban pontosított: meggondolta, rendeljék házhoz a fickót, legyen szem előtt. A műhelyben nagy a menet, kevésbé figyelne a részletekre. Etesék-itasák, hogy érje meg neki! Számlát kérjenek, feketén kézenfekvőbb a fusermunka.

Köszönet nélkül zárta első írásos parancssorozatát.

Dél körül újra telefonált. Rendeljük meg a vacsorát! Azonnal, ne halogassuk! A *Passiflore*-ba foglaljunk, három Michelin-csillag garantálja a minőséget – bizonygatta, pedig senki nem cáfolta állítását. – És élő zene legyen! Meg kell adni a módját, elvégre egyszer nőszül!

Ebéd közben újabb hívás. Gondolkozott: feltétlenül szeparéban legyenek az asztalaink!

Az aggályokra, hogy közel a céldátum, valószínűleg foglaltak, ingerülten replikázott: – Oldja meg a tulaj! Kilenc felnőtt, egy gyermek nem nagy kunszt!

Utóbb engedékenyebben:

– Legyen meg a szeparénk. A helyszínen majd eldöntjük, elvegyülünk a többi vendég között, vagy *à part* szórakozunk.

Az ótóra tea alatt Elaine feljajdult a telefon csengésére:

– *Oh, no! Again!* Érezte, hogy rajta a sor. Az ukázok neki szóltak: a lakodalmi meghívók! Ne tétlenkedjen, a design az ő reszortja! De nem csak! Foglalkozzon a gyakorlati dolgokkal is! Végezzen piackutatást! Mik a szezonvégi szálláslehetőségek? Szeptemberben melyik hétvége a legkedvezőbb? Ne teketóriázzon! Telik az idő, lásson neki! Mire ő hazaér, legyenek meg a foglalási feltételek! Mik az extrák, a díjmentességi feltételek,

végleges visszajelzésre mi az utolsó határidő stb. stb.

„Tékozló *junior*” – maguk között így emlegették – elvárta, ne csak megszervezni segítsenek szülei, vállalják át lakodalmunk költségeit is.

Drágalátos elsőszülöttünk fejre esett. Az agyára ment Temze-parti kiruccanása! – Pörög, csak pörög, és ész nélkül parancsolgat, mint egy üvöltő dervis. Mindent a más költségén – morgolódott Richard. – Az egekbe szökteti a nagybátyja telefonszámláját! – magyarázta felém fordulva, miközben felesége tekintetét kereste. – Nincs az a baj, hogy elemében érzi magát, rendelkezik... Így szoktattuk a gyermekeinket... Részt vállalunk az életükben, beszállunk a költségvetésükbe. Feleséggel a *credónk* az, hogy átörökítjük, amink van! Ez a legkevesebb, amit tehetünk. Elvi kérdés részünkről: nem hagyjuk, hogy hátrafele tekerjen a világ! Miért menne rosszabbul a sorotok, mint ahogy annak idején a mi lehetőségeink alakultak?! *But your sweet fiancé* – húzta el viccesen a száját – túlfeszíti a húrt. Nem egyedüli kedvezményezett – négyen vannak! Tekintettel kell lennie a többiekre! Budapesten ez volt körülötte a trend? Kipattant a fejéből valami, azt azonnal megvalósították?! Ugrott a szavára mindenki?! Pattogtak faxok s *dépêche*-ek – így zajlott az élet a kék Duna partján?

Válasz helyett elnevettem magam. Egyértelmű volt, hogy nem foglalok állást.

Úgy lesz, te-er-mé-sze-te-sen, ahogy ő-lord-sá-ga el-várj-a – szótagolta dühös engedékenységgel. – Örömmel segítjük mindenben, de a *modus*, ahogy kommunikál! *I'm afraid, my dear*, teljesen elszállt a herceged. Pedig azt hittük, felnőtt végre-valahára.

Elaine ellenvetés nélkül vette tudomásul megbízatását, sietve elkészönt. Söhajtva letette csészéjét, szedelőzködni kezdett. Megoldhatatlannak tűnő helyzetekből, kényes pillanatok szorításából – megfigyeltem – a biztos praktikum, konkrét feladat teljesítésébe menekült. Az órájára pillantott, és Krisztinkát szólította. Felderült arca, amikor a gyermek pillanatokon belül, fürdőruhában, indulásra készen állt meg mellette. Nyugalmat, kikapcsolódást jelentett nekik az esti úszólecke. Látszott, egy húron pendülnék, gondolatban mindketten már a mendencénél jártak.

A kert végéig kísérte őket tekintetünk.

Rövidesen a tücskök hars *allegro*jával szállt felénk nevetésük.

Július második felében csapadékos volt az időjárás, szokatlanul változékony a hőmérséklet. Fejünk fölött, élénk felhőátvonulások kíséretében, melegebbnél melegebb és jóval hűvösebb frontok váltogatták egymást, légörvényeket terelgetett ide-oda a Mistral. Hangulatunk mintha e változások kádenciájához igazodott volna...

A polgári napján fenyegető felhők strázsáltak az égbolton. Viharos esküvő – csendes boldogság – vigasztalt Richard.

Délután, két zivatar között, hirtelen kiderült az ég. Telefonon egyeztettünk – ne varakoztassuk a polgármestert, ő se minket. Röpke verőfényben, gyalog vonultunk a községházára. Az alkalomra felszalagozott 403-as – gyönyörű bogárnak, muzeális szörnynek tűnt óriásmasnijával – készenlétben állt a csűr előtt, a kocsifeljárón, mégis parlagon maradt, pedig Elaine gondosan összehangolta a kocsit díszítését a menyasszonyi csoport, a polgármesteri hivatal feldíszítésére rendelt girlandok, valamint a vendéglő asztaldíszjeinek színeivel.

Minden a passióvirág árnyalataiban pompázott.

Thomas szokása ellenére karon fogott. Álompárok sorozatban: elől mi, nyomunkban Elaine és Richard, majd a nászútjukról frissen hazaérkezett Eleanor és José, mögöttük Philippa Michaellel vonult, Malcolm és Krisztina zárták menetünket. Le-lemaradoztak, mégis mindegyre megelőztek bennünket, magasra emelt karral diadalívet tartottunk nekik.

Figyelemelterelő szándékkal rögtönözte a leendő nagybácsi ezt a „hátsó pár előre füss” játékot, hogy feledtesse a csöpp úrnő bánatát, aki induláskor a kutya sorsán skálázva zokogott:

– Szehegény Behe-kyiic-keee! Neki mihiért nehem lehet ünnepeheee?!

Nem tarthatott velünk, a szó szoros értelmében kutyasorsra jutott a hűség „alattvaló”: pórásra kötötte, házörző hivatásának gyakorlására kötelezte gazdáját.

Szűk családi körben mondtunk egymásnak igent. Konkrét, eldöntendő kérdésekre adott egyszavas válaszaink gyors egymásutánban koppantak a kongó díszteremben. „*So you will live happily ever untill you die, I wish it*” – mormogta félhangosan Richard.

Dél körül újra telefonált. Rendeljük meg a vacsorát! Azonnal, ne halogassuk! A Passiflore-ba foglaljunk, három Michelin-csillag garantálja a minőséget – bizonygatta, pedig senki nem cáfolta állítását. – És élő zene legyen! Meg kell adni a módját, elvégre egyszer nőszül!

Vég nélkül

Sajátosan bővített ámenje bizakodó atyai áldásnak hangzott.

Feltűnően rövidre fogta ceremóniánkat a polgármester – vélhetően nemtetszését juttatta így kifejezésre: egy hónap alatt, csak a mi családjunkban, két „külföldi” házasságot celebrált! Okcitánia szívében, az ő falujában! Holott a térség a trubadúrok pátriája! Tehetetlen volt az egyre hangsúlyosabb brit jelenléttel szemben. Minimálszolgáltatásával igyekezett a korrektség látszatát megőrizni, tette a dolgát, ám egyetlen szóval, személyes gesztussal sem toldotta meg a protokollt. Nem vesztődött el intelmeinek szövevényeiben, Eleanorék esküvője óta került a nyakatekert példázatok csapdáját. A szertartása alatt merész párhuzamba állította az automata mosógép és a jó házasság működését. A násznép hipp-hipp bekiáltásait, a szavai nyomán felcsattanó tapsot és nevetést dicsőítő visszajelzésnek vélte, elégedetten mosolygott. Utóbb érzékelte elszabadult retorikájának ódiumát: a vendégsereg ugrató kérdéseire privátban úgyahogy megfelelt, de okoskodásának híre ment, többször fojtott nevetést vélt maga körül hallani az utcán, a péknél, sőt, a hivatalban is.

Ceremóniánk alatt az abszolút szükségesre szorítottok: eldarálta penzumát, gratulált, és – mint vidám rajzfilmjelenetben – látványos amplitúdóval parolázott mindenkivel.

– Negyedszázada esket, de egyetlen frigy sem köttetett ennyi tanúval – sopánkodott, mialatt pocakján a nemzeti szalagot simogatva aláírásainkra várakozott. Házasságlevelünk valóban úgy festett, mint egy jelenkori pátens: a vízjeles íven kilenc friss aláírás díszelgett vidám összevisszaságban, a hatalmas hatósági pecsét fölött. Malcolm ötlete volt, hogy mindannyian lássuk el kézzel a dokumentumot – soha senkinek se legyen oka, sem joga kétségbe vonni, amit négy ország kilenc polgára hitelesített.

Krisztinát mindannyian egyenrangú családtagként kezeltük. Megszokta, hogy részt vesz híradásainkban, aláírja leveleinket, képeslapjainkat. Nevében elfordult ugyan az „S”, ki is lógott betűinek meglepően egyenes sorából, mégsem figyelmeztettük a formai bakikra, mert illusztrációi – virágok, napocska, labda vagy pálcikagyermek – soha nem veszélyeztették az olvashatóságot.

Aznap a községházán kérése ellenére hajthatatlanok maradtunk – nem írhattott alá. Mellőzése miatt keserves sírásra fakadt, se magyarázat, se vigasztalás nem enyhített bánatán. Csak ünnepélyes levonulásunk terelte el a figyelmét, amikor békejobbként nyújtotta kezét Thomasnak és nekem: „Fecskéztessük!”

Karjánál fogva többször mellmagasságba emeltük a díszlépcsőn.

Kívánsága teljesült, „szárnyalt” közöttünk.

I.

A tér mint szervezőelv. Tértusa.
Egymásra fűzött terek városa.
Okos barázdákkal szabdaltszél.
Hány forgalmas csomópont belefér!
Mennyi gödör, alagút, szakadék!
Beélni pár évtized sem elég.
Lüktet és kapkod, emészt és kivet,
forrázza és jegeli a szívet.
Figyel és áztat, felold és leköt,
felszívódik a szintgörbék között,
végül egy óvatlan pillanatodban
a semmiből balzsamosan betoppan.
Beléd kapaszkodik, lehúzza vállad,
ellők, aztán lopakodik utánad.
Egyszerre te és ő, víz és ladik,
közeledsz hozzá, csak távolodik,
távolodsz tőle, köldöködre néz,
fejen talál, eltévedt kelevéz.

II.

Válts nézőpontot, új ember leszel!
Kapaszkodj egy villanypóznára fel.
Imitt, amott is sín pár, villamos.
Idegen város, sajtón otthonos.
Kormos, kopottas, észvesztőn ragyog.
Sokan lakják még otthontalanok,
tévélygő fantaszták, zavarodott,
jó lelkek, vásott kölykök. Csavarog
benne az ember, lézeng, háborog,
a gallérjára lámpafény csorog,
a tenyerébe kóbor pihe száll,
zsugorodó gyerekkor, tünde nyár.
Csonka peremű, foncsoros terek,
vetített képek, álemlékezet,
függőkertek, szikrázó boltozat,
futó habok szíjas hidak alatt,
forrongó felszín, olvatag vidék –
fullasztó távlat, végnélküliség.

Cím nélkül

„Hiszek a tiszta észben”, „a tiszta költészetben”

Egy helikoni József Attila-vallomás szövegkörnyezete

1. Áprily elmenetele után Kuncz Aladár veszi át az *Erdélyi Helikon* szerkesztését, 1929 augusztusában. Július 31-én arról tájékoztatja barátját, az egyetemes magyar irodalom lelkiismeretének tekintett Babits Mihályt, hogy kiszélesedő szellemi alapokra kívánja helyezni a folyóirat stratégiáját, tőle vár segítséget ahhoz, hogy a lap az egész magyar irodalom műhelye lehessen.¹ E levelezéssel egy időben igyekezett felvenni a kapcsolatot „a világháború utáni idők neveltjeivel”, akikre már az *Ellenzék* irodalmi mellékletének a szerkesztőjeként (1923–1929) is felfigyelt. Budapesti útjain pedig tudatosan igyekezett előkészíteni az irodalmi manifesztációnak szánt *Fiatalkorok*-ankétot.² József Attilával is egy ilyen „szerző-toborzó út” során találkozhatott, írta – Illyés Gyulára hivatkozva – Kántor Lajos 1980-ban.³

Voltaképpen a magyar irodalom jövőjére kérdezett rá Kuncz, amikor vallomástételre kérte a harminc év alatti írók nemzedékének tizenkét eminens tagját. Olyan fiatal írókat tüntetett ki figyelmével, akiktől a legtöbbet várta. Kolozsváron a *Tizenegyek* indulását megszervező Balázs Ferentől és Jancsó Bélától, a *Páosztortűz*-szerkesztő Dsida Jenőtől; Budapesten Hevesi Andrástól, Ignóus Páltól, Illyés Gyulától és József Attilától; Kassán Darkó Istvántól; Prágában Győry Dezsőtől; Újvidéken Csuka Zoltántól és Fekete Lajostól; a Bánságban Ormos Ivántól.

2. A sokféle szakadt magyarság életében Kuncz az egységesítő törekvéseket akarta felerősíteni, hogy az egyetemes magyar irodalom esztétikai princípiumai érvényesülhessenek – az európaiság jegyében. A válaszó abból az alaphelyzetből indultak ki – a legnyomatékosabban ezt Darkó István

és Csuka Zoltán fogalmazta meg –, hogy „a nemzetmentés szükségessége kényszerítette ki a kisebbségi irodalmak fellépését”; „Az idő és a kisebbségi sors közös célok elé állította az erdélyi, a szlovenszkói, a délvidéki, sok tekintetben a magyarországi íróársakat.” „Arra van szükség – mondta le a következtetést Balázs Ferenc –, hogy tudomást szerezzünk egymás törekvéseiről, s egymásra legalább a nyomtatott szó közvetítésével hatással lehessünk.” De a kultúregység útja semmi esetre sem lehet a centralizáció – érvelt Jancsó Béla –, csakis a legöntudatosabb decentralizáció. Nem fogadható el a Budapesten szabadalmazott „egyetemesen magyar” lélektípus. Darkó István vallomásából is kiderül, hogy mérhetetlenül nehéz szellemi egységet teremteni a „centrális magyar irodalom és a maga erejéből, veritékkel, küzdelemmel megteremtett utódállamok magyar irodalma között”. Nehéz azért is – szögezte le Ormos Iván –, mert „az őszinte, értékelő, komoly kritika meghalt. Cimborakritika, reklámkritika, pártkritika van, s ilyen állapotok mellett egyrészt a közönség bizalma is megrendül az irodalom iránt, másrészt az író önfegyelmettsége is ingadozásnak van kitéve.” Ezért mindenik magyar nyelvterületen életbevágó az önmegettisztulás – hangsúlyozta Dsida Jenő. Erdélyben is, „mint fuldoklónak a friss levegőre”, olyan nagy szükség mutatkozik „egy emelkedett, alapos, ragyogóan sokoldalú kritikai szellem megteremtésére”. Az irodalomteremtés heroizmusának korszakában – főként a *Tizenegyek* (1923) frontáttörése után – Jancsó Béla azzal kellett feltűnést, hogy tolla nyomán a könyvkritika kezdett irodalomértelmezéssé nemesedni. Az volt a meggyőződése ugyanis, hogy „a nemzeti szellem és az erkölcsi törvény két karjának kell átölelnie” az erdélyi irodalmat.⁴

3. „A kisebbségi író kapocs az uralkodó többség irodalma és kultúrélete felé is, de egyúttal az a véna, amelyen át a másik ország és minden ország minden kisebbségének friss vére beléje és rajta keresztül a saját kisebbségébe áramlik.” A mondatot Csuka Zoltántól idéztem, akinek 1930-ban kifejtett nézeteivel Jancsó Béla a kisebbségi sors vitája során találkozik újra, 1937-ben. A *Nem lehet* vitából⁵ tudja meg, hogy a helikoni ankét idején még Jugoszláviában élő költő, szerkesztő, műfordító 1933 augusztusában Érdrigetre költözött, ahol még ugyanazon év októberében megindította a magyar nyelvterületeket szemlélő *Láthatárt*. Kossuth, Ady, Bartók és Németh László szellemében akart hidat akart verni „a négy égtáj felé hullott magyarság szellemi életében, s ezzel párhuzamosan [...] az egymás mellett élő népek kulturális életében is”.⁶

Fonák

A „vox humana poétájával”, az *Új arcú magyarok* emblematikus költőjével Jócsik Lajosnak köszönhetően találkozik újólaj Jancsó Béla. A vitában Jócsik két versrészletet is idéz Győry Dezsőtől. Előbb a „valóság előszelének” tekintett költői sejtést iktatja szövegébe (*Ha egyszer elfogyunk*), majd az új életforma-keresés hangját idézi (*Repülővel a Dunántúlon*).⁷

4. A szétdaraboltsággal járó lelki különfejlődést az egyetemes magyar irodalom értékérvényesítése hivatott áthidalni – ez az alapmotívuma az esztétikai jellegű fejtegetéseknek. A magyarság lelki és szellemi kincseinek összefoglalásával és dokumentálásával a cél „lelki egyensúlyunk visszaszerzése” befelé és „európai értékünk kinyilvánítása” kifelé – érvel Darkó István –, ami csakis korszerű eszközökkel történhet. Olyan körülmények között, amikor a két nagy szellemi világrámlat – „az individualizmus és kollektívizmus” – szembenállása „görcsbe szorítja” a lelket. Ettől a görcstől kellene megszabadítani az eljövendő fiatal alkotókat, hogy könnyedén merjék azt írni – fejtette ki Dsida –, ami „modern, haladó és korszerű”. Axiomatikus tömörséggel folytatta: „A szép mindig korszerű. A cselekedet nem mindig irodalom, de az igazi irodalom már magában véve is mindig cselekedet.”

Hogy Dsida felfogása mennyire közel állt a Kuncz Aladáréhoz, a Babitséhoz meg az erdélyi irodalom „világhivatásában” reménykedő Jancsó Béláéhoz, az a magyar irodalom jövőjéről kifejtett véleményéből is kiderül: „Mindenekelőtt hittel hiszek Erdélyben. Ebben a szabad szellemet, humánus sugárzó földben látom a jövő magyar irodalmának kovászát.” Egyikük sem az európai kultúra valamiféle utáztatára gondolt, hanem egy sajátosan magyar kultúra megteremtésére.

„Azt hiszem, az idegen nyelvű irodalomból többet merítettem, mint a magyarból – jelentette ki Illyés. – De ezektől is csak bátorítást, művészi lehetőséget tanultam.” Amikor Kuncz felkérését megkapta, bevallása szerint még nem ismerte az erdélyi irodalmat. Annál mélyebben Balassit, Berzsenyit, Petőfit, Kemény Zsigmondot, Adyt – akárcsak Jancsó Béla. A továbbiakban Babitsot, Füst Milánt, Gellértet, Tóth Árpádot, Szép Ernőt, Kassákot említi; a hozzá közel álló kortársak közül pedig Erdélyi Józsefet, Déry Tibort, Szabó Lőrincet, Berda Józsefet, Fodor Józsefet és József Attilát szereti. Illyés egész nemzedéke lelkiállapotát fejezi ki, amikor azt írja, hogy tanúja volt „egy ország morális és fizikai szétbomlásának, a legnagyobb emberi ideák elbukásának”; látta, hogy „a romokon hogyan és kik akarnak egy új ideológiai közösséget, erkölcsöt, hitet, nemzetet építeni”. A jövőt illetően párizsi tapasztalatai alapján is szkeptikus, de nem reménytelen: „Ha van valami, ami iránt még bizalommal viseltem: az csak olyasmi lehet, ami még erjedő állapotban van valahol messze, aminek még csak a kontúrját it vélem látni.”⁸

Voltaképpen a magyar irodalom jövőjére kérdezett rá Kuncz, amikor vallomástételre kérte a harminc év alatti írók nemzedékének tizenkét eminens tagját. Olyan fiatal írókat tüntetett ki figyelmével, akikről a legtöbbet várta.

Cím nélkül

5. „Ki menti át Nyugat civilizációját, mint eszközök egy születő új emberiség számára? Kiből indulhat ki a kiszaradt Európának új lelke? Ki teremtheti meg az egyensúlyt Nyugat öncélú és öngyilkos civilizációja és Kelet öncélú és sokszor emberellenes lelkisége között? A lélek és a test között az egész ember egységét ki állítja vissza? Ki fogja össze új emberhittel az emberiséget és új mindenségi hittel a Kosmoszt?” Ez foglalkoztatta ez időben Jancsó Bélát.

A *Kozmosz éneke* című szonettkorszorúval 1923-ban mesterét, Juhász Gyulát köszöntő József Attila 1929 végén az értékek univerzumára figyelt: „engem az [...] értékekért hoztak a világra”. A fél mondat azt a rövid periódust juttatja eszünkbe, amit a költő a *Híd* című folyóirat székely fiataljai körében töltött 1928–1929-ben. Tudjuk, hogy a közös éneklésekben felderengő „kollektív éntudat”, a „székely psziché” „tudatalatti valósága” meghatározó erejűnek bizonyult mind pályaképének kitágulásában, mind költői világának metamorfózisában. Lényegében

akkor ébredt rá „magyar voltára”, akkor tudatosodott benne – akárcsak párizsi évei után Illyés Gyulában –, hogy ez együtt jár a társadalmi felelősség vállalásával is. Ez időben nemcsak az világosodott meg a költőben, amire a *Ki a faluba* című röpiratban figyelmeztette világmegismerésre vállalkozó nemzedéktársait: „az emberiségnek éppen magyar mivoltunkkal tartozunk”. Amikor Kuncz a magyar irodalom hivatásáról kérte véleményét, már vallomásra érett volt az állásfoglalása: „az igazság fölisméréséhez idő és elmélyedés kell”. „A napi gondok sokaságát kell megritkítani – folytatta –, hogy a művészetnek s az igazság megismerésének életértelmű örömét mindenki szívéig szíhassa, mint a levegőt. Amit írok, ezért írom. Költészetet a költészetért, igazságot az igazságért, értéket az értékért. Ennél több nincs, mást nem vállalhatok semmiféle szándék jegyében, és ezt is csak véges voltomhoz mérten teljesítem. Hozzáteszem: 1929-ben Magyarországon.”⁹ Az 1937 februárjában írt ars poeticájából úgy tudjuk, hogy pályája alkonyán „A mindenséggel mérd magad” távlatából szemlélte a „való világot”.

„Élt, szeretett és meg fog halni” – ekképp indította egyébként helikoni vallomását. A költői részletezést 1936 végére „halasztotta”, s a *Kész a lettár* című létösszegező költeményében a jól ismert sorral fejezte be: „Éltem – és ebbe más is belehalt már.” Ha csak ez a tizenhét verssor ▶ 10.

éjszakát játszik

kollázs Birtalan Ferenc verseiből

éjszakát játszik a szik
valaha fontos volt dideregni
zárt ajtók mögött szolt a harag
a körmenetben csak semmi pánik
kórterem nyitott ajtajánál
jó lenne elrévedni és eltévedni
próbálom összerakni a vasárnapot

az ágy mellé teszem az éjszakát
eltelt egy évtized
kettő három és nem jössz te dög
a halott kerti fáknak írok
de a tülekedő redőnyök vérét
nem akarom a folyosón megírni
mögöttem versekbe elvermelt élet

a vasárnapot próbálom összerakni
szikesében az éjszakának
az ágy mellé teszem az évtizedeket
és meg se kérdezed
mi van ezekben a nejlonszatyrokban
zárt ajtók mögött csak semmi pánik
most lesz csak fontos dideregni

csend van

Rónai-Balázs Zoltán
Te vagy a fárosz c. verse nyomán

csak hasonfekvő
könyvlapok suhognak
a meztelen nő a sötét szobában
tudjuk hogy tudja a választ

ágy te vagy a fárosz
hogyan eltaláljak a szfinxig
semmit se kérdez a tájban a nyúltagy
duplán dolgozik a jól van így

a suhogásban csend van
női akt kérdezi honnan jöttem
csend van ott ahol
keresni kell az olvasót

**a suhogásban csend van
női akt kérdezi honnan jöttem**

► 9. született volna meg az ankét utóhatásaként, az is az életmű nagy nyereségének számítana. De ez a konkrét élettényeken felülemelkedő hitvallás József Attila versesztétikai nézeteire is ráirányítja a figyelmünket: „Hiszek a tiszta észben, aminthogy mindenki hinne benne, ha véle élni nem volna fáradságos. A tiszta költészetben, mert ő teremtette meg azt a közösséget, amely a társadalom antagonizmusa fölött derűs erő, valóságos egész és menyeyei egészség. A tiszta szellemben, amelynek szabadsága korlátatlan...” Az 1928-ban publikált *Társadalmi lexikon* számára készített feljegyzésében így írt önmagáról: „Költői jellemzője: Tiszta és tökéletes forma.”¹⁰ Az *Erdélyi Helikon*ból idézett szövegrész – és más hasonló megnyilatkozások – alapján Tverdota György arra a következtetésre jutott, hogy a tiszta költészet vonzása ugyanolyan változásokat eredményez József Attila költészetében, mint Mallarménál. „1928-ban és 1929-ben a politikai ihletnek félelmetes riválisa akadt költészetében: a poésie pure vonzása. A tiszta költészet elve azonban nemcsak a közéleti költészetet szorította háttérbe egy ideig, hanem poétikai vonatkozásban a szürrealizmusnak is ellenlábasa volt.”¹¹

6. Ebben a periódusban a művészi tudatosság hasonló jegyeit figyelhetjük meg József Attilánál és Dsidánál. „A művészetnek s az igazság megismerésének életértelmű örömét mindenki szívéig szíhassa, mint a levegőt” – óhajta József Attila. Alighanem ebből a belső sugallatból született meg 1935-ben a költő örök érvényű igazságokkal szembesítő, nagy gondolati ívű költeménye, a *Levegőt!* Magányos házitanító korszakában (1928–1929) Dsida „végzetlenül szellemi restség” közepette élt Abafáján, és azzal vigasztalta magát: „ha már nincs műveltség és művészet, legalább félműveltség és dilettantizmus sincs”. Aztán az olvadó hó, a zsendülő fű, a tavaszi meleg, az erdőjárás, a friss levegő újra meghozta íráskedvét, és huszonkettedik születésnapja (május 17.) után már így számolt be lelki egyensúlyáról Kacsó Sándornak: „úgy érzem, hogy az Isten tenyerén élek és akaratától függök”.¹² Akkor már tudta, hogy újra visszakerül a *Pasztortűz* szerkesztőségébe, ahol alkalma nyílik az igényei szerinti kritikai szellem érvényesítésére. Erre utal vallomásában, amikor azt írja, hogy arra „nagyobb szükségünk lenne, mint a fuldoklónak a friss levegőre”. Nem kétséges, hogy a „levegőmotívum” ihletadó volt a *Huszonkettedik tavaszom közeledik* című Dsida-költemény megszületésében.¹³

Jancsó Béla felfogása szerint a művészi tudatosság elválaszthatatlan az *öszönöségtől*, pontosabban a kollektív tudatalatti megismerésétől. Az irodalom és a művészet feladatát az ősi magyar néplélek keresésében és annak ösztönös kifejezésében látta. „Tudatosan át kell kutatni a magyar néplélek egész területét ebből a szempontból – írja „program-ajánló” eszmefuttatásában –, és az eredményt át kell itatni tudományt, művészetet és a kultúra minden ágát. E téren a decentralizáció útja a legsajátosabb színek felé vezet...” Tamási, Nyirő és Kacsó Sándor művészi útkeresésében a székely néplélek releváns jegyeit – „az Egyetemes Élet székely szavát” – fedezte fel, írói pályájuk kibontakoztatásáért Erdélyben alighanem ő tette a legtöbbet. Bizonyosság rá a szövegei

újrafelfedezésének számító *Érték, erkölcs, közösség*¹⁴ című – év elején megjelent – Kriterion-kötet. Ami alapul szolgálhat ahhoz, hogy Jancsó Béla majdani monográfiája József Attila „székely periódusának” értékszempontjait egybevesse Jancsó Bélának a székely irodalomról kifejtett nézeteivel.

7. A mikrofilológiai kutatásokon alapuló gyűjtemény azt is dokumentálja, hogy Jancsó Bélát mennyire megrendítette József Attila mesterének, Juhász Gyulának a halálhíre. Vélhetően éppen akkor írta az *Erdélyi Fiatalok*ban megjelent Juhász-tanulmányát,¹⁵ amikor a szárszói tragédia híre eljutott Kolozsvárra. Ezért egy másodéves egyetemi hallgatót kért fel a József Attila-nekrológ megírására. Ádám Zsigmond utalt a József Attila-i „hiszek-egyre” („Hiszek a tiszta költészetben”), írása végén pedig ekképpen összegzett: „Sok mindent látott változatos életében. Keresztül csavarogta Szegedet, Pestet, Párizst, Bécs utcáit, a társadalmi rétegeket, volt rikkancs, hajóinas, kenyeres, borfiú, mezei napszámos, fahordó, bélyegárus, kifutó, kövezőinas, házitanító, bankhivatalnok, műfordító, vásárarnoki kisegítő, magyar-francia levelező, tanárjelölt s a *Szép Szó* egyik szerkesztője. Most költő csak. Kanyargós, külön ösvényen elindult Kosztolányi s Juhász Gyula felé.”¹⁶

* Elhangzott a Kolozsvárt tartott *Egy (középeurópai...) József Attila és a romániai kultúrák* nemzetközi konferencián, 2022. április 29-én.

Jegyzetek

- Pomogáts Béla: *Kuncz Aladár*. Második – javított és bővített – kiadás. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár–Bukarest, 2001, 146.
- Fiatal magyarok*. Vallomások és vélemények a magyar irodalom hivatásáról. *Erdélyi Helikon*, 1930, 1, 21–35.
- Kántor Lajos: *A hiány értelmezése*. József Attila Erdélyben. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1980, 125.
- Jancsó Béla: Makkai Sándor püspök a kisebbségi kultúra világhivatásáról. *Újság*, 1927. márc. 10.
- Lásd: Cseke Péter: Nem lehet? – Lehet (1937–1987). In Uő: *Borongós ég alatt*. Sajtótörténeti tanulmányok (1980–2014). Nap Kiadó, Bp., 2015, 181–205.
- Vö.: Péter László: A Láthatár repertórium. *Élet és Irodalom*, 1986. 46.
- Jócsik Lajos: Szemtől szembe a kisebbségi kérdéssel. In *Nem lehet*. A kisebbségi sors vitája. Cseke Péter és Molnár Gusztáv gondozásában. Héttorony Könyvkiadó, Bp., 1989, 215–220.
- Illyés Gyula vallomása. *Erdélyi Helikon*, 1930, 1, 29–30.
- József Attila vallomása. *Erdélyi Helikon*, 1930, 1, 33–34.
- Vö.: Tverdota György: A József Attila-i tiszta költészet. In *Eszmélet*. In memoriam József Attila. Válogatta, szerkesztette, összeállította N. Horváth Béla. Nap Kiadó, 2004, 72–73.
- Tverdota György: *i. m.* 71–75.
- Dsida Jenő levele Kacsó Sándornak. In Dsida Jenő: *Séta egy csodálatos szigeten*. Cikkek, riportok, novellák és levelek. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 1992, 362–363.
- Cseke Péter: Egy Abafáján született Dsida-költemény előtörténete. Mikrofilológiai feljegyzések. *Helikon*, 2020. 23.
- Jancsó Béla: *Érték, erkölcs, közösség*. Gondozta és a bevezető tanulmányt írta Cseke Péter. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2021.
- Jancsó Béla: Juhász Gyula. *Erdélyi Fiatalok*, 1937, II., 14–16. Ua. In J. B.: *i. m.*, 380–387.
- Ádám Zsigmond: József Attila (1905–1937). *Erdélyi Fiatalok*, 1937. 4. 7.

Budapest, 2021

KERESZTUTAK

Régi barátja látogatta meg. Olyan régi, hogy amikor sok-sok éve meghalt, már sok-sok éve nem találkoztak. Otthon várta. Kávé főzött, kényelembe helyezte magát az egyik fotelben, cigarettára gyújtott. Így várta, hogy hazaérkezzen.

Szépen élsz, mondta. Kényelemben. Ez régen nem így volt. Igaz? El sem tudtuk képzelni magunkról.

Csak állt hűdötten a saját nappalija ajtajában, alig tudott megszólalni.

Titi?

Én, én, én. Háromszor is én. Nem jönél be?

Dehát...?

Hagyjuk. Úgysem tudnám elmagyarázni. Úgysem tudnád megérteni. Fogadd el, és lépjünk tovább.

Álmodok?

Nem álmodsz. Ül le, gyűjts rá. Hozhatnál valami piát is. Régen ezzel kezded volna. Emlékszel?

Álmodok. Álomban azt mondd, hogy nem álmodok, de nem változtál, most is hazudsz, mert igenis álmodok.

Te sem változtál, igaz? Bonyolítod. Csűrőd-csavarod, addig forgatod, innen nézed, onnan nézed, míg az nem lesz belőle, amit szeretnél. Csakhogy ez most nem megy. Szeretnék figyelmeztetni valami apróságra. Én most is harminc vagyok. Te meg? Nézz a tükörbe.

Feladta, elfogadta az elfogadhatatlant, és hamarosan úgy beszélgettek, mint régi jó barátok, akik ezer éve (satöbbi), és mégis (satöbbi).

Régen is a nyakamra jártál, ugye tudod? Folyton panaszkodtál. Apádra, anyádra, a csajaidra. A rendszert okoltad. A szabadság hiányát. Szidtad az öregeket, akik nem képesek belátni, hogy az idejük lejárt, szidtad a fiatalokat, akik megalkuvók, képtelenek újat teremteni, nem hallgatnak rád. Letört voltál, panaszkodtál, néha sírva fakadtál, és csak mondtad és mondtad, én meg hallgattalak, próbáltam lelket önteni beléd, és amikor hosszú órák múlva megnyugodva elmentél, úgy éreztem, kiürült az agyam, elszállt minden erőm.

Jó barát voltál, nem tagadom.

Néha szégyelltem, hogy szinte irigyellek. Olyan egyenesnek látszott az utad. Te már tizennégy évesen tudtad, hogy költő leszel. Minden elsőre sikerült. Imádtak a csajok, azonnal elfogadták a verseidet, új és új barátokat találtál. Mégis állandóan panaszkodtál. Semmi sem volt elég, semmi sem volt jó, semmi sem volt úgy jó, ahogy te szeretted volna. Én meg sehol sem tartottam. Kődben tapogatóztam. Kipróbáltam ezt, kipróbáltam azt. Úgy éreztem, egy helyben járok. Nem találtam a helyemet. Nem találtam igazi barátokat. Sokszor csalódnom kellett.

Nem tudtam. Erősnek látszottál.

Hazudsz. Nem érdekelt. Előfordult, hogy próbáltam elmondani, nekem is vannak kétségeim, én is szenvedek. Ilyenkor háritottál. Azt mondtad, nekem könnyű, olyan vagyok, mint a keljfeljancsi, magamtól is felállok, nem szorulok segítségre, és ott folytattad, ahol abbahagytad, öntötted rám a sirámaidat.

Így volt, nem tagadom. Kihasználalak.

És most? Mondd, Titi, most hogyan segíthetnék neked?

A kísértet szeme csillogott, az arca ragyogott.

Én akarok segíteni neked.

Meglepődött. Ültek egymással szemben, Titi ragyogva, ő meglepetten, és hallgattak. Aztán felállt, felvette a kabátját.

Nincs itthon semmi pia. Mindjárt jövök. Hozok valamit.

A régi lendülettel robbant ki a kapu alól az utcára, majdnem fellökött egy lófarkas lányt, bocsánatot kért, a lány csodálkozva bámult az arcába, ő meg csak szorította a két vállát, ahol megragadta, hogy fel ne taszítsa, még egyszer elnézést kért, a lány nevetve rázta meg a fejét, a lófarka vidáman röpkedett, semmi baj, mondta, és nem kapta el a tekintetét, nézte őt, az arcuk olyan közel volt egymáshoz, hogy az orruk majdnem összeért, a lány szeme barna volt, az íriszében aranyló patakok futottak szerte és folytak egymásba, olyan volt, mint a világegyetem robbanása, a nagy bumm, vagy egy óriási, minden irányba kiterjedő napkitörés, ő meg zavartan motyogott valamit, elmehetnének moziba, az új Bergman-filmre, mehetnének koncertre, tud egy muzsikust, senki sem ismeri még, fiatal, velünk egykorú, különös, nehezen kimondható neve van, Dresch, vagy ilyesmi, lemehetnének a Duna-partra, ücsörögnék a langyos kövön, bámulnánk a vizet, a kacsákat meg a horgászokat, és gyorsan elengedte a lányt, de egyikük sem lépett hátra, a lány bámulta őt, ő meg a lányt, a szeme fehérjében pirosan tekerő folyócskákat, az ajkán a függőleges repedések, aprócska árkok sokaságát, beszívta a lehetét, és szinte meg sem hallotta, amikor azt mondta, jó, akkor ugyanitt, este hétkor, és a lány elindul, nem pillant vissza, ő meg bámul utána, két kézzel a hajába túr, tíz ujjá végigszánt a tincsek közt a fején, felpillant az égre, melyen napsütött felhők gomolyognak, és egy madár lebeg kitért szárnyal a háztetők és az elágazó utak fölött.

Rémegyszerűek

Mikor rájöttem

Mikor rájöttem,
mennyire esetlegesek az emlékeim,
mennyire részlegesek, csonkák, torzak
– nem akartam már emlékezni semmire.

Mikor rájöttem,
a dolgokban az érzéseim korlátai munkálkodnak,
hogy tapasztalataim örvényébe zuhanva
kap lánggra minden, ami elér
– nem akartam már semmit látni, hallani, szagolni, ölelni.

Ezért többnyire csak képzelődni szoktam.

Így nem tévedhetek.

Szövöm

Szavakból szövöm a hálót,
hurkolom, csomózom a zsineget,
saját mirigyeimből fakasztottam fel,
ott tekereg a lábam előtt,
elvarázsoltan követem,
hogyan lesz a kezeim között belőle
biztosan összefogó bog, tartós szerkezet.
Mintha nem is én dolgoznék rajta,
hanem maguktól kapcsolódnának össze a szálak,
alakulnának ki a kötések.
Kettős csomót kötök, halászcsmót,
egyszerű kötést használok,
míg feszes lesz a háló és erős,
eltéphetetlen.
Majd a kész hálót végighúzó az óceánok, a tengerek alján,
a folyamok, a folyók medrében,
felfelé a patakok, az erek kanyargós vájatain,
s lélegzet-visszafajtvá lesem,
rettegve várom,
hogy amikor kiemelem,
lesz-e a valami más is benne,
mint amit én helyeztem bele.

Sokáig

Sokáig azt hittem,
ez elég:
csendes szuszogásod mellettem,
bőröd hajlékony páncélja,
tested ideékelt jelenléte.
Több semmi más nem kell,
hogy elhiggyem:
összetartozunk.

Aztán megszólaltunk.

Létezik

Létezik egy olyan odafigyelés,
túlvilági fókuszálás,
amitől a szavak vízcseppeknek kezdenek tűnni,
a mondatok hullámoknak,
az egész nyelv pedig óceánná változik,
amelyben minden jelentés, utalás nélkül,
értelmetlenül háborog a mélység.

Mindent

Az állatok mindent tudnak.
Kevés a mindenük.
Az emberek keveset tudnak.
Mindig sok, végtelenül sok,
visszabonthatatlanul sok a mindenük.

Cím nélkül

Apát ír a vers

Szobám négy fala közt, fénytelen, tompa ragyogás. A nagy utak elmaradtak, nem volt örök, amit annak hitt bennem az Isten. A mögöttem hagyott évek, mint kipusztult fajok kavarnak a darwini mennyben. Úgy teszek, mintha mindent tudnék a borzongató éjről, amelyben újra és újra csak vendég vagyok, hogy egy nap váratlanul, fizetés nélkül lelépjek. Minden elmúlik és nem múlik el semmi, de a mulandóság megszépíti a ráncos valóságot, szakadó sóhajokat köt össze a költészet csendjével. Elég, ha lehunynak szemeim, máris mozdulatlan minden, csak egy cérnavékony, szélcibálta alak tétovázgat az aranyba mártott leveleken utánad. Sosem csordogált bennem prófétavér, és nyomot sem hagyok szerelmünk haván a fejedés emlékeknek. Mielőtt elnézek arcom mellett a szabadság horizontja felé, hosszan bámulom a szemed. Ne félj, amit elviszek belőled, visszaadom az örvénylő, tavaszi ragyogásnak!

Faláb

Pacsirták cérnaszálon

A költészet ócskaságokból barkácsolva segít elfeledni, hogy létünk részegen összehányt rozsdatelep, amit folyton továbbpasszolunk a jövőnek, színes utópiákba csomagolva, hogy csináljon vele, amit akar, mert nekünk, bár ezt senki sem fogja bevallani, bébi, nem sikerült. Abban rejlik minden ígérete, hogy női bokaként megvillantja a rozsdamarta világ rejtett szépségét, a korrózió romantikáját, az egymásra dobált, esetleges zajok és csendek megkomponált összefüggéseit. Hónapok óta hallgatom, ahogy hallgatsz, már nem szólnék, de szavaim mintha csak maguktól hagynák el a számat, hogy átpártoljanak hozzád és befészkeljék magukat a némaságodba, mint anyja ölébe egy görbülő szájú kisiú. Hiába próbálom elhallgattatni a hallgatásod, mert az nem mondani-nem-tudás, inkább a szavak visszavétele, végletekig felfokozott bőbeszédűség. Egymás hegyén-hátán heverő hangok némasága egy halott nyelvjárás visszhangzó csöndjében.

Egymás hegyén-hátán heverő hangok némasága egy halott nyelvjárás visszhangzó csöndjében.

Kifordított felhő

Nem várod a reggelt, várod az estét.
Nem várod az estét, várod a reggelt.
Reggel van, este van, harangozik az elbeszélés szelleme. Nem vársz este, de vársz engem reggel.
Nem vársz reggel, de vársz rám este, még akkor is, ha dél van, még akkor is, ha nincs dél, sem este, sem reggel, ha megérint Isten időtlen nemléte, az elbeszélő halála.
Érte szól a harang, érte harangozik az elbeszélés szelleme, miközben eléri a reggel a delet, a dél az estét vagy elúzi a dél a reggelt, az este a delet.
Reggel messze vagy, de este közel. Reggel közel állsz és este távol. Anyira távol vagy, hogy a közelséged fáj. Olyan közel vagy, hogy a távolságod perzsel.
Csendben van, amikor beszélsz, és kék mindenség, amikor hallgatsz. Semmire vágyó kék mindenség a szerző.

SZTASKÓ RICHARD

Csak kicsapódni tud

Mondják, amire nem számít az ember, arra nem is lehet felkészülni.

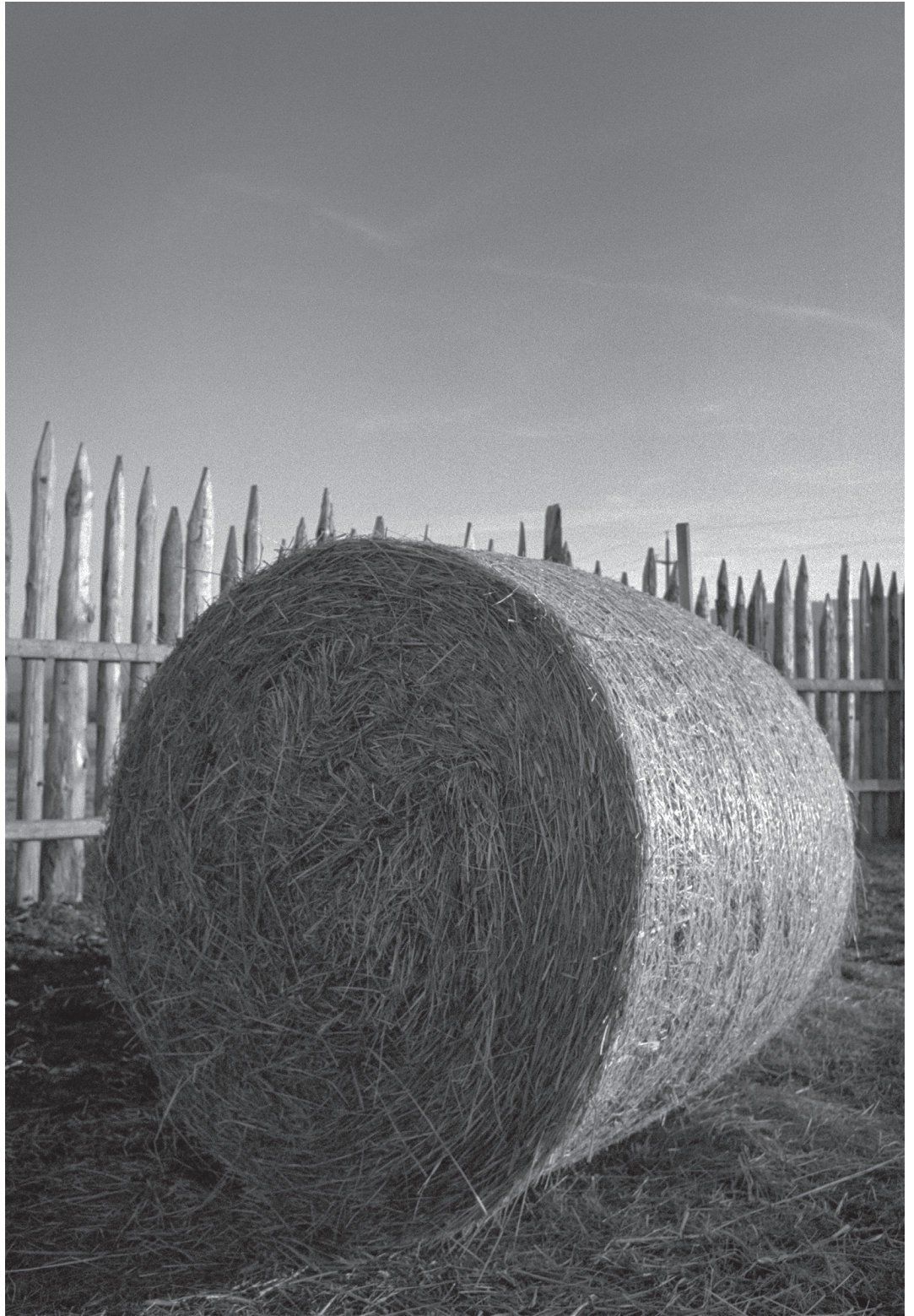
Ott a Bagolyvár Söröző, folyó év júliusának első napján, még nincs dél, s a kánikula kelles közepén, a teraszon tucatnyi melós próbálja túlharsogni néhány kommersz konyak és sör után a Hupikék Törpikék *Kérek egy pulcsit a szívemhez* című örökbecsű darabját. Zeng az egész utca. Seholy egy jól ettalált hang, csak részeg gajdolás. „Ne legyen a nevem Törppojáca nekem, / Ha megértem, hogy neked mért kell, ami nekem nem.”

Hát a tollak? Végig az út mentén a járdán. A fák árnyékában hűs, jó levegő, de a tollak látványa... A kérdés adott: kihullott magától, vagy erőszakkal tépték ki? Varjú vagy rigó lehetett, de a mérete alapján, mivel más kapaszkodó nincs, a varjú lesz a befutó. Itt egy darab, amott kettő másik, és emez a sövény előtt eléggé meggyötört, szinte csak egy fehér-szürke szár, a pihék lekopva. Pedig a varjak nem szarral gurigáznak. Évekkel ezelőtt: a busz megállónál történik, a járművek által vajt keréknyomban egy széttrancsírozott szajkó fekszik, a test szinte eggyé vált az aszfalttal, „belesimul a tájba”, és mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga, egy dolmányos varjú járja körül komótosan ezt a furcsa, tollas pépet, semmi sem aggasztja, sem a gyér forgalom, sem az erre sétálók. Csőrével kis falatkákat csippent ki a szajkó egykor színes testéből, hátraveti fejét, úgy nyeli táplálékát, amit ebből a szögéből nézve nehezen lehet megállapítani, talán egy béldarab, de lehet csipetnyi szívpuhé, combzúzalékkal fűszerezve.

Egy utcával lejjebb ismét virágokat ültet az öregasszony. Tegnap még büdöskéket, de azokból mára csak fonnyadt-haldokló karikatúrák maradtak meg a föllocsolt földben. Ez a klíma nem való nekik. De semmi gond. Elég egyetlen okos gondolat s néhány türelmes mozdulat, már kész is a kert. Az agonizáló büdöskék közé az öregasszony művirágokat szúr a földbe, kéket, lilát, rózsaszínt és citromsárgát. Virít az egész ágyás, sponsored by G.I.C.C.S., ő, miért is nem lehet minden problémára ilyen könnyen megoldást találni? A gordiuszi csomó átvágása az öregasszony elmésségéből fakadó mozdulataihoz képest ördöglakattal való céltalan bíbelődés.

De mi a helyzet a sorozattal? A történet szerint a főhős hazatér egy távoli, képzeletbeli országból, hogy múltjával leszámolva megmentse jövőjét. Ez mind szép és jó. De egyvalami sohasem derült ki: a mai napig nem tudni, az a távoli ország a mi valóságunkhoz képest képzeletbeli vagy csak a főhős fejében létezik, és ő maga találta ki U...-t? Bosszantó, hogy mindenre lehet feleletet kapni, de az igazán lényeges fölött szinte mindenki átsiklik. A sorozat alkotói az utolsó epizódban sem tisztázták, ama bizonyos ország a főhős fejében létezik vagy sem.

Itt minden hajnalban kellene, hogy valaki elkiáltsa magát, de a hallgatás ösztönösebb ezen a vidéken; így a kín csak kicsapódni tud a vakolatlan házfalakra. Vajon miért gondolok rád egyre többet, ha életem egyetlen,

Cím nélkül

szavakkal pontosan leírható célja az, hogy egyáltalán ne gondoljak rád? Ez a savas íz mikor fog elmúlni? S a lapockák közé ékelődő fájdalom, amit csak fokoz a szükségszerű lélegzetvétel?

És a napkelte a folyóparton. Amiről azt hiszszük, különös, pedig sohasem volt az. És amit a víz nem mos el, az ott marad, az maga lesz a bizonyosság: paprikacsuma, hungarocell, uszadékfa, üvegszilánkok, sörösdobozok, ágak, csokornyakkendő, lyukas lábas, csontis tégely, üres koton, teli koton, kordnadrág, vászoning, tornacipő, pulóver, kettétépett könyv,

papírgalacsin, damilkupac, bottartó gally, fekália, üdítő kupak üzenettel a belső felén, konzervdoboz, gyógyszer, pénztárca, reklámujság, szaros pelenka, véres betét, fűcsomó, haltetem, olajfolt, deszkalap, villa, fogselyem, kukoricaszem, téglapor, gondosan odafirkantott graffiti, mely szerint LEAF ME ALONE, és persze a hozzá tartozó levél, párnahuzat, ceruzacsonk, gombelem, keksz, korhadt félméz, és nem, nem, nem, nem úszott el egyetlen kurva dinnyehéj sem, pedig mekkora lett volna, micsoda poen (így, e-vel, kissé módorosán).

Szolidan lopni

Aztán jött egy horgász, aki percekig állt mozdulatlan, csak a fejét forgatta, látszott, fogalma sincs, hová telepedjen, melyik lesz a partnak ama bizonyos pontja, ahonnan csodaszép márnákat terelhet majd a merítősákba. Végül elindult északnak, hogy ott meggondolván magát, az ellenkező irányba folytassa útját. A part menti kövek között két galamb kezdett furcsa táncba. A nagyobbik egészen begerjedt, fölborzolt tollakkal keringőzött, egyértelművé téve, be akarja akasztani, de a tojó, mint valami szemérmes lotyó, csak keltette magát, egészen addig, amíg udvarlója két burukkolás után ott nem hagyta a sziklára fröccsenő hullámok mellett.

A nap a zenitre érve úgy tűz majd, mint nagyapa temetésén. Baleset volt. Mármint a halála. Tisztította a fegyverét – aminek a csöve véletlenül a halántékához ért –, és elsült. Baleset. Ezért kaphatott egyházi temetést, pappal, kántorral meg ministránsfiúkkal. Az elhatalmasodó elmebajról és paranoid tévképzetekről nem volt ildomos beszélni. Baleset történt. Szörnyű tragédia. Aztán az alacsonyabb ministránsfiú (vagy talán egy szűzfehérbe öltöztetett kislány) nem bírta a rekkenő nyári hőséget, fölnevezett az égre, a homlokához kapott, és ffupp, hanyatt vágódott a sírgödör mellett. Fél perc is eltelt, mire valaki érdemben reagálni tudott a történetekre. Nagyapát éppen szép szavakkal mosdatták, áldott jó ember volt ő, Krisztus barátja, életében soha egyetlen rosszat se, bűnös gondolattal sem a lelkét, mikor a négy közül a két legkevésbé unatkozó sírásó a hóna alá nyúlva fölkapta az ájultat, és a ravatalozó tövében álló nyárfa hatalmas árnyékában próbálta paskolással életre kelteni. Kísérletük hatásosnak bizonyult. Nagyapa azóta is márványlap alatt alussza nyugodt álmát, s remélhetőleg a szomszéd fényök miatt a sírra sűrűn koppanó tobozok sem zavarják ebben.

És igen, beismerem, néha olyan édes vagyok, mint a maciméz, máskor meg sósabb a tengereknél. Tisztességgel kiharcolt nyomoromat senki se vitassa. Hát tehetek én arról, hogy az alkonyat és a hajnal fényei semmit se tesznek hozzánk? Mit reméljen, akinek agyvelejét kocsonyássá tette a bűntudat, csigolyáit pedig finom porrá zúzta a

lelkiismeret? Nincs más dolgunk, építsük meg azt a tutajt, hordjuk tele kövekkel és guanóval! Majd lehorgonyozunk az óceán közepén, s mi leszünk Új Atlantisz első polgárai. Bélyeget árulunk s kavicsokkal és kagylóhéjakkal fizetünk, s reméljük, hogy az első trópusi vihar nem süllyeszti el kétségbeesett vállalkozásunk, mely csupán szálmalmas megfelelési kényszerünk végterméke.

A kánikulától persze rügyezni kezd a homlokod, olyan grízessé lesz, hogy azt se tudod, mit kenj rá, mivel tüntesd el a kéretlen pattanásokat. A hideg víz nem segít, a micellás szintúgy, a krémekről-arctisztítókról már nem is beszélve. Valami tonik lesz a befutó, kamaszok érzékeny bőrére fejlesztették, az illata, mint az erjedt verejték, de legalább hatásosan tisztít és tonizál. Különleges összetételénél fogva elősegíti a tág, könnyen szennyeződő és ezért fertőzésre hajlamos pórusok összehúzódását, rendszeres használata frissíti a bőrt, regenerálja a természetes védekezésben fontos szerepet játszó savköpenyt, fűzfakéreg-tartalma nyugtatja a bőrt, a benne levő aloe vera-kivonat pedig segít a bőrápolásban; elég naponta kétszer (reggel és este) áttörölni a problémás területeket, a hatás szemmel látható négy hét rendszeres használat után.

Ebben a légüres térben még a sóhajokat is elnyeli a csönd, nem csak a kacagásokat. Én sokkal jobb ember lennék, ha nem volna ilyen vaddisznó vérem arra a rövid időre is, ami az életből számomra még hátravan.

Ami pedig a megalázást illeti, az ott kezdődik, amikor év végi jutalmazáskor a tankegység kegyéből egy darab zöldalmát kapsz, s mellé egy szem konyakmeggyet. Mivel az anyagi megbecsülés lehetősége teljességgel kizárt, ezért helyeztetett a tanári asztalra a rózsafélék családjának eme mérsékelt savanykás ízű gyümölcse, valamint ez az alacsony alkoholtartalmú bonbon. Ennyi jár. Ennyit érsz. Egy kibaszott zöldalmát és egy bonbont. Még szép, hiszen „mindent el fogunk követni, hogy munkájuk megbecsültsége tovább növekedjék”.

Amikor ébredés után semmi nem lesz az elmédben, akkor fogod megérteni, mit jelent az első mosolyok arany örökkévalósága, akkor leszel te magad az Üresség.

Marosvásárhelyen születél, jelenleg Budapesten élsz – a Társadalomelméleti Kollégium tagja is vagy. Hogyan érzed magad ezekben a közegekben, jelent-e számodra valamit az erdélyiség ebben a kontextusban?

— Változó az, ahogyan ezekben a közegekben érzem magam, és ahogyan mozogok bennük. Budapesten nagy az örvény, szellemileg rengeteg a kihívás, ennek következtében folyton változik és gyarapszik az, amit tudok vagy gondolok a világról meg az irodalomról. Ez sokszor fárasztó, nem csak egyoldalúan termékeny. Ezen kívül a vita és diskurzus terének gondolom azt a közeget, amelyben mozgok, nemcsak az irodalmi közeget, hanem a szakkollégiumot is, amely egy alulról szerveződő intézmény. A Társadalomelméleti Kollégiumban nincsen formális hierarchia a tagok között, fő elv az egyenlő tudás termelése és megosztása, szeretjük azt gondolni magunkról, hogy egy kisebb kommuna vagyunk, egy csinos utópia. A valóság persze ennél sokkal nehezebb. Ami az erdélyiséget illeti, számomra ebben a kontextusban főként azt jelenti, hogy nem értik a barátaim a frappáns kifejezéseimet, meg sokszor hiányzik a családom, s néha tíz óránál is többet kell utaznom, ha látni akarom őket. Néha egzotikumként kezelik, vagy legalább egy olyan plusz tudást feltételez miatt a környezetem, ami alapján az erdélyi lányt román politikáról, irodalomról vagy színházról lehet kérdezni. Ezek azonban külső szerepek, amelyeket rám projektálnak, az erdélyiség számomra semmiképpen sem identitás, mert nem hiszek az identitásalapon való elkülönülésben. Erdély nekem az otthonom, Vásárhelyre mindig hazamegyek, ez sokszor megterhelő, de ugyanannyira jó is.

Mi az a három dolog, amit meg szeretnél tapasztalni az irodalomban és az irodalmi életben?

— Nem túl rég kezdett kószálni bennem egy első kötet gondolata. Ez nem túl egyedi vágyakozás fiatal pályakezdők körében, hogy türelmetlenül várjuk már az igazi megérkezést az irodalomba, amelyet egy megjelent könyv jelent. Szóval a közeljövőben főként azt szeretném megtapasztalni, milyen aktívan és fókuszáltan dolgozni egy anyagon akár évekig, majd milyen azt útjára engedni, elégedetten vagy sem, de lezárni valamit. Ehhez a lezáráshoz kapcsolódik az is, hogy szeretnék megtanulni újra novellát (meg úgy általában prózát) írni. Jelenleg elsősorban költőként gondolok magamra, de csakis azért, mert nem tudtam két alkotói módszert működtetni párhuzamosan, így a versírás felülkerekedett. Mindezek ellenére álmodozom egy működő prózai nyelvről, arról a türelemről, amellyel több tíz oldalt lehet teleírni, s amire én sosem voltam képes. Ami az irodalmi életet illeti, Budapesten nem nehéz a sűrűjébe csöppenni, legyen ez a csöppenés extatikus vagy inkább fárasztó. Amit viszont megtapasztalni szeretnék, az az erdélyi közeg, az a tér és szcéna, amelyben a távolság miatt nem tudok részt venni, nem tudok a néhány meglévőön kívül

A sorozat alkotói az utolsó epizódban sem tisztázták, ama bizonyos ország a főhős fejében létezik vagy sem.

új barátságokat kötni, megtapasztalni azt az együtt gondolkodást és mozgást, amit Budapesten már tapasztaltam és tapasztalok.

Hogyan zajlik nálad az alkotói folyamat?

■ Röviden: lassan. Ha viszont terjedősen próbálnék erre válaszolni, akkor az alkotói folyamat mindig az adott szövegtől függ. Van olyan vers, melyen akár fél évet vagy egy évet is képes vagyok üldögélni, de van olyan is, melyet meg sokkal gyorsabban és könnyebben újtára tudok engedni. Mindkét esetben a mag egy elemi érzés vagy ötlet, ezek minden szövegnek egy nulladik pontját jelentik, amikor bizonyos irodalmi hatások vagy történetek érnek, ilyenkor írok le kétes minőségű, ugyanakkor hosszú, esetenként félbehagyott sorokat. Ilyen irományokkal tele van néhány füzetem meg egy bizonyos mappa a laptopomon, itt pihennek, amíg rájuk nem találok újra, ha valami használható után kutatok. Ekkor meg két dolog történhet: elkezdek dolgozni egy-egy ígéretesebb ötletszöveggel, vagy beépítem egy olyan versbe, amelyen már egy ideje dolgozok, de zátonyra futottam, s ezzel szuszakolok bele új életet, más fókuszot, ami a szöveg végére elvezethet. A téma vagy fő szervező elv is akkor kezd jobban kirajzolódni, amikor ezeket a darabkákat próbálom összeilleszteni, persze az alapján, hogy éppen mi érdekel, mit akarok megcsinálni egy szövegben nyelviileg vagy tematikusan. Ha pedig úgy érzem, hogy már megszáradt egy-egy „kollázs” a ragasztó, akkor kezdem szerkeszteni, vagy adott esetben szerkeszteni: elviszem műhelyekre vagy kihasználom a barátaim hozzáértését. Megesik, hogy ezek a szerkesztői visszajelzések strukturálisan felbolygatják a verset, s szétszedem a szöveget, részeit teljesen elvetem vagy kicserélem, majd újra felépítem, így lehet az, hogy a végső alkotásnak gyakran egy sora sem egyezik azzal a maggal, amelyből kiindult. Az esetek felében azonban talán nem vagyok ennyire alapos, főként, ha határidőre írok, ezeket a szövegeket nem szoktam megmutatni sokaknak, elég, ha publikáció után tudom meg, jó lett vagy rossz.

„azt hiszik, a nő hideg, de könnyen megérinthető” – mi az, amit hiszünk még a nőkről, és mi az, amit szeretnél, ha hinnék róluk?

■ Ez nehéz kérdés. Sok mindent gondolhatunk a nőkről, azt, hogy gyengék, birtokolhatók, kiszolgáltatottak, szép tárgyak, frigidék vagy éppen szexuálisan túlfűtöttek, gondoskodók satöbbi. De számomra nem az fontos, hogy mit hiszünk róluk, hanem az, hogy milyen az a patriarchális rendszer, amelyben benne élünk, mert onnan erednek a hiedelmeink, így az, hogy mit szeretnék, is erre vonatkozik: annak a társadalomnak a megváltozását, amely kondicionálja a nőket egyfajta „valamilyenségre”. Szeretném, ha megszűnne

Rengeteg dühöt, egy hosszú olvasmánylistát és néhány vesekövet cipelek jelenleg magammal.

Cím nélkül

az a förtelmes panoptikum, amely miatt a nők folyamatosan megfigyelik saját magukat, mert megfigyelve vannak mások által. Szeretném, ha megszűnnének azok a kényszerek, amelyeket, ha tudat alatt is, de belsővé teszünk nagyon mélyen, mint például azt, hogy utáljuk magunkat és a testünket, véresre gyantázzuk magunkat mindenhol, mert egy irreális szépségideált közvetít felénk a média és a szépségipar. Szeretném, ha megváltozna az, hogy a női szexualitás tabu, vagy hogy egy felső autoritás kontrollt gyakorol testünk fölött: hogy Magyarországon esemény utáni tabletához csak úgy lehet hozzájutni, hogy az ügyletes orvos megaláz és „helyre tesz”, miközben a receptet írja, hogy sértve vannak nők reprodukív jogaikban, mert nem legális mindenhol az abortusz, hogy szegénységben élő nők prostitúcióba kényszerülnek, hogy létezik még mindig a női nemiszervicsonkítás, és még folytathatnám.

Mit viszel magaddal 2022-ben, mik jelenleg az inspirációid?

■ Rengeteg dühöt, egy hosszú olvasmánylistát és néhány vesekövet cipelek jelenleg magammal. A düh szerintem érthető, hasznos alapanyag. A vesekő új és különös inspiráció, mert egy olyan intenzív fájdalom- és testtapasztalat, amelyet sosem éreztem még, így kontextusából kiragadva is termékenyen beépíthetőnek gondolom a versnyelvbe és konkrét szövegszinten is. Az olvasmánylista meg egyfajta szégyenlista, borzasztóan le vagyok maradva új megjelenések terén, valamint olyan művekkel is, melyek potenciálisan inspirációs források lehetnek, vagyis tanulni meg szolidan lopni lehet belőlük.

SÁNTA MIRIÁM

SÁNTA MIRIÁM

„Szeretném, ha megszűnne az a förtelmes panoptikum”

PAVILON 420

Engedjék meg nekem, hogy személyesebben elmerengjek Fancsali Kinga versvilágán. A szerző kétségkívül a Z generáció tagja, ugyanakkor számomra az utóbbi időben elgondolkodtatók a generációk közötti különbségek és hasonlóságok, legfőképpen a belakott terek és a hozzájuk fűződő emlékek miatt. Közép-Kelet-Európa tele van térbeli relikviákkal, múlt rendszerek lenyomataival – a monarchiától az államszocializmusig mindenféle átjárás van korok között. Azonban jelenkori tapasztalataink azt mutatják, hogy az utóbbi generációk (az Y-tól a Z-ig, akik felnőttek) között az analóg-digitális koordináta-rendszerében nagyjából közös tapasztalatok vannak. „mert benne vannak a rozsdá emlékkü játszóterek / varjak ahogyan feketére bontják az eget” – írja Fancsali a *Szelíd isten* című versében. A rozsdá emlékkü játszóterek még annak az időnek a lenyomatai, amikor nem a gyermekek biztonságát szavatoló műanyag borított be minden játszóteret, hanem az önmagad feltalálását elősegítő, romokban heverő „arany korszak” relikviái között rohángáltak a gyerekek, bele-beleütközve néhány sárgaszilvafába, és amikor felgyúltak az esti lámpák fényei a tömbházak között, fel lehetett nézni az elülő varjúhadakra, ahogy nyikorgó hangjukkal belepik az eget és ellepik a fákat. Azt gondolom, ez utóbbi minden korszakot túlélt – emléket állítani neki egy versben pedig egy klasszikus lépést feltételez.

Fancsali Kinga versei úgy tudnak beszélni a gyerekkorról, hogy közben maga is tudja: még sokáig gyerekek maradunk. Ezt meglepő érettséggel teszi, amitől komolyabbaká válnak a szövegek – az egyetemes gyerekkor lenyomatai.

Fancsali Kinga versei úgy tudnak beszélni a gyerekkorról, hogy közben maga is tudja: még sokáig gyerekek maradunk.

Mintha tényleg nem a visszanezésen lenne a hangsúly első-sorban, hanem azon a felnézésen, amely a gyermeki rácsodálkozást és a határozott jelenléte teremt meg, mint például az aludni készülő varjak feletti ámulat, vagy „az üveg mindig koszos most úszni viszed a gilisztákat / akik a szabadulásban összetévesztenek téged egy szelíd istennel / már ha a víz alól kilátnak egyáltalán a tó partjára” sorai, ami a földtúrás gyönyörére emlékeztet, ugyanebben a versben. „mikor félek a mély vizektől / akkor gondolkodom a halottakra” – írja a *Lázálom a tengertől messze* című szövegében, amelyről nemcsak gyerekkorunk nyarai idéződnek fel, hanem az ősi félelem a mélységtől, a szimbolikus tó fenekétől, a haláltól és a tudatalattitól. Ebben rokona Fancsali a József Attila-i gondolatoknak is: „ez egy emlékezés története / egy otthoné ami ott van ahol éppen eszem vagy alszom” – amely sorok a *Mellékdal* utolsó szakaszát idézik meg, ám az egyedüllét felől. Hasonlóan a *Tavasszal a madarak* sorai: „de már nem emlékszik hogyan lehet élni férfiak nélkül / meztelenül hallgatni a közeledő fejszecsattogást” – a fejszecsattogás egyszerre idézi meg a *Reménytelenül* fejszesuhogását, ugyanakkor a *Favágó* tőkedöntögetését.

Izgalmas poétikai kérdés efelől nézve, hogy az előbbi sorokat megelőző szöveghely („betemeti női testét a fekete haj / veszélyes erről beszélni mondja anyám / ő lassú mártírhálát választott mikor megszült”) miként viszonyul ebben a patriarchátusban létrejött tőke megdöntéséhez – az anyák és leánygyermekük kezében csattog-e a fejsze? Vajon nem mi is ugyanazokat a fejszékét csattogtatjuk, ugyanannak a tőkének? És itt érkezik meg Fancsali szövegvilága: a nőiséggel mint valamelyenséggel és a látással fogva tartott identitásképzéssel való leszámolása, amelyet leginkább az anyaság árnyalt bemutatásában láthatunk: „apát kínoztuk, de velünk ellentétben ő ezt élvezte, / és mint az emlékeket az anyai szeretetről, / a nőt leválasztottuk testéről, fizettek érte” (*Gyilkosság-gyakorlat*), „ígérem, egyszer ezt is puhára aprítom, / leválasztalak az apákról / már szavaim is vannak hozzá: / tessék, itt a tested, nem tartozol semmivel” (uo.), „azon gondolkodsz miből vannak a felhők / az apád miért nem csókolja meg soha az anyádat / egyszer megkérdezted anyád nem felel” (*Egy gyerekkor nyarai*). Fancsali Kinga verseiben az a legjobb, hogy egy *no-nonsense* poétikát követ, amelyben helye van az élet azon ki nem mondott aspektusainak, amelyek nem feltétlenül a tabu kategóriában foglalnak helyet, hanem inkább privát beszélgetésekben, hallgatólagos megegyezésen alapuló, összekacsintó mozzanatokban, alkalmas pillanatban mélyről feltörő vallomásokban jelennek meg. Ezért a fiatal felnőtté válás itt nem a szorongás terepe, hanem a puhatózó magabiztosságé, amely az élettel való bátor szembenézést mozdítja előre.

■ **Télfy Ármin** 1996-ban született Budapesten, a budapesti PPK magyar–angol szakos hallgatója.

■ **Sztaskó Richard** 1987-ben született Budapesten. Magyar–kommunikáció, valamint dráma szakos tanár, Budapesten tanít.

■ **Fancsali Kinga** 2000-ben született Marosvásárhelyen. Jelenleg a budapesti ELTE BTK hallgatója. Tavaly a *Helikon Amit nem lát a webkamera* címmel meghirdetett pályázatának 1. díjasa volt vers kategóriában.

■ **Sánta Miriám** (1993, Kolozsvár) szabadúszó író, költő, műfordító. Kötete: *Hétfőn meghalsz*, Erdélyi Híradó – FISZ, 2019.

SZERZŐINK
FIGYELMÉBE:

„Béke volt, és lám, megölték a békét”

Az, hogy az irodalomnak van-e konkrét, a társadalmi és történelmi folyamatokra hatást gyakorló, az egyéni, hedonisztikus műélvezeten túlmutató haszna, örök és eldönt(het)etlen kérdés, mindenesetre az írástudók jelentős részében él a remény, hogy minden ellenkező jel dacára igen. Vannak persze ellenvélemények: a kortárs francia irodalom mémesedett „kiábrándult értelmiségije”, Michel Houellebecq az *Intervenciók 2020* című kötetében megjelent egyik írásában határozottan állítja, hogy „az irodalom nem jó semmire”. Tételmondatát azzal példázza, hogy ha nem így lenne, akkor a huszadik század történelmét nagymértékben befolyásoló „baloldali csöcselék” nem is létezhett volna, hiszen Dosztojevszkij az *Ördögök* című regényében időben bemutatja ideológiájuk torzulását, illetve (várható) gáztetteiket. „Márpedig mennyiben befolyásolták Dosztojevszkij intuíciói a történelmi mozgásokat? Semennyiben” – így Houellebecq, és nehéz lenne vitatkozni vele. Mégis sokan ragaszkodunk az illúzióhoz, hogy egy irodalmi mű nemcsak megváltoztathatja az ember személyes életét, hanem a világ megértésével kapcsolatos kérdéseire is képes válaszokat adni, ha mégoly nyugtalanítóakat is.

Vannak pillanatok, amikor egy könyv kiválaszt magának. Régóta áll a polcomon, jól látható helyen, Mihail Bulgakov első regénye, *A fehér gárda*, időnként szemezttem vele, leemeltem, belelapoztam, aztán visszahelyeztem későbbi elolvasásra. Azon a napon, amikor Oroszország megtámadta Ukrajnát, és ezzel kitört a huszonegyedik század első háborúja Európa földjén, levettem a polcra, és azzal a csalfa reménnyel vágtam bele, hogy mire a végére érek, többet fogok tudni – nemcsak konkrét történelmi ismereteket tekintve, hanem a tudásnak egyfajta revelációszerű értelmében – arról a kataklizmáról, amely vérbe borította a valahai Kijevi Rusz történelmi örökségén osztozó népeket és államokat. Mert a geo- és világpolitikai játszmákon túl, ez a gazdag és nyomasztó örökség és a minden oldalról (fél)igaz jogalap nem először fordítja egymással szembe a kései utódokat. „A keleti szláv népek közötti háborúskodás régi keletű, az erősebb mindig legyőzte a gyöngébbet, és uralkodott a »testvérnép« fölé, melytől éppúgy behódolást várt, mint tőle a tatár kánok. Az erő nyelve itt mindig egyértelmű volt. Amikor a Nyugat már körmönfont és kifinomult álarcok mögé rejtette kegyetlen hatalmi céljait, a Kelet még mindig a nyílt erő politikáját játszotta. Ez egyszerre volt őszinte és barbár, becsületes és kíméletlen” – írja Muszatics Péter az *Orosz történetek* című, alig négy éve megjelent kitűnő útikönyvében.

Valamivel több mint száz esztendeje a mostanihoz kísértetiesen hasonló események történtek Ukrajna földjén – hogy „a történelem ismétli önmagát” klisével próbáljuk-e megfogalmazni ezt a hasonlatot, indokolt-indokolatlan analógiákat teremtetni, ezúttal mellékes. A kísértetieség mindenesetre már csak azért is adekvát fogalom, mert Mihail Afanaszjevics Bulgakovról

RÁOLVASÁS

beszélünk. Ő, mint köztudott, Kijevben született, sokáig ott is élt; a család egykori, Andrejev lejtőn található házában ma múzeum működik, előtte az író szobrával – csak remélni lehet, hogy emléke nem esik az „orosztalanítás” áldozatául. Ugyanaz a ház ez, amely *A fehér gárdában* a Turbin család lakhelye; és az életrajzi párhuzamok nem korlátozódnak erre az adalékra. A nagyobbik fiú, Alekszej például ugyanúgy katonarvosként szolgált a fehérek mellett, mint maga a szerző.

A történelmi párhuzam pedig adott: kevés zavarosabb időszak volt az európai, s azon belül az ukrán történelemben, mint 1918 és '19 fordulóján: Kijevben – azaz a Városban, ahogyan a regényben említődik – egymást érik a különböző hadseregek, pogromok, vérontások, az ukrán főváros és környéke valóságos felvonulási terep a nagy háború után. Német okkupáció, a bolsevik forradalom árnyéka, a hetman országlása, az ukrán nacionalisták támadása, az orosz monarchisták megkésített védekezése. Mindközben ugyanis Kijev a Moszkvából elmenekült cári tisztek, arisztokraták, tisztviselők és egyéb, a vöröshatalom számára nemkívánatos elemek menedékhelyé válik, ők pedig (a Turbinokkal együtt) kénytelen-kelletlen – hiszen a nagy orosz birodalom fenntartásának rendíthetetlen hívei – beállnak az elvileg a független Ukrajnát képviselő hetman hadseregébe, hogy megállítsák a vörösöket, majd a Szimon Petljura-féle ukrán nacionalistákat. Maga a káosz ez tehát: és ennek a káosznak a hidegrázós ábrázolása – és főként: érzékeltetése – Bulgakov egyik legfőbb regényírói erénye.

Pedig itt még nem *A Mester és Margarita* „démonológus” szerzőjéről beszélünk, *A fehér gárda* a klasszikus orosz nagypróza hagyományokra, Tolsztoj regényírói tradíciójára támaszkodik. Vérbeli családregény, amelyben egyén és történelem „szembesülése” a fő eszmei mozgatórugó. A Turbin-házban gőzölög a szamovár, égnek a kandaláberek, izgága ifjak udvarolnak szemérmes lányoknak, és elhagyott úriasszonyok merengenek szomorúan, mint egy Csehov-darabban, a szűrt esti fényben:

„Soha ne vegyétek le a lámpaernyőt! A lámpaernyő szent. Sohase fússatok patkányriadalommal idegenbe a veszély elől. Szunyókálgatok, olvassatok a lámpaernyő alatt – hadd üvöltjön a hóvihar –, és várjatok, míg jó valaki.”

Mégis, ebben a nagy orosz vigasztalanságban, túlmutatva egyfajta szatirikus realizmuson, már megjelennek a Bulgakovra később oly jellemző démonikus elemek és motívumok: a bolsevikok „pokolfajzatok”, Petljura kísérteties figura, akinek a létezésében is kételkednek, és akit nem lát senki, de a holttestek – például a meggyilkolt zsidók hullái – emlékeztetnek a valóságosságra; a mitikus helyszíneként ábrázolt Városon eluralkodó káosz már-már metafizikai dimenziót nyer.

Különös sors úgy kezdeni egy regényírói pályát, hogy az első nagylélegzetű prózai művét az ember nem láthatja viszont nyomtatásban a saját hazájában: *A fehér gárda* teljes terjedelmében először Párizsban jelent meg a húszas évek végén, orosz kiadását az író már nem érte meg (bár a belőle készült színdarabot, *A Turbin család napjai* címmel színre vitték 1926-ban), de lehet, hogy nem is baj ez. A 60-as évektől megjelent Szovjetunió-beli kiadásokból ugyanis kicenzúrázták azokat a részeket, amelyek ellentétesek a szocialista internacionalizmus és a kommunista üdvtan eszmeiségével – a Turbinok nem szidhatták benne nyaklótlanul a bolsevikokat vagy az ukrán nyelvet és nacionalizmust.

Mert Bulgakov első regényét – még akkor is, ha tudjuk: a szerző személyét nem ajánlatos keverni a karakterekkel – áthatja az orosz birodalmi szemlélet – ugyanakkor a háború végzetes értelmetlenségének, a pusztításban magára hagyott ember elvesztettségének, történelmi kiszolgáltatottságának tudata is, amely ellen hőseink hiába próbálnak, fogyatkozó reménnyel, küzdeni: „Majd szépen elolvad a hó, kizöldül az ukrán fű, beszövi szerte a földet... sűrű vetés sarjad... rekkenő hőség reszket a mezők fölött, s vérnek nyoma sem marad. Olcsó a vér a vörös mezőkön, nem fizet érte senki. Senki.”

Hát ennyivel (nem) lettünk okosabbak.

Két ember haláltusája, akik egy lakóházban keletkezett gázrobbanás során a romok alá szorultak

Агонія двох людей, що потрапили у завали під час вибуху газу у житловому будинку

Testünk szervi struktúrája megegyezett,
Ezért a robbanás pillanatában összeolvadtunk.
Eszméletvesztésünk előtt te még hitted, hogy megmenekülhetünk.
Amikor megjelentek a patkányok, hogy leszakadt végtagjainkról lerágják az ujjakat,
Zokogni kezdteél.

Mikor nyakunk ráncait szarvasok nyalogatták, és üvegszilánk alakú agancsvégeikkel
Túrni kezdték a romokat, úgy tűnt, hamarosan tényleg kijutunk.

Amint csigolyáim elporladtak, fejem legurult,
Testem pedig végleg eggyé vált a tieddel, amire egyébként is annyira vágytál,
Hogy fehér és fekete macskáimat képes voltál féltékenységből legyilkolni.

Egy pillanatra eszembe jutott még az ereit felvágó féleszű Anya,
Akihez képest én viszonylag gyorsan kiszenvedtem,
Te pedig újra zokogtál a szarvasok láttán,
Akik, mintha itatóra gyűlnének, jöttek, hogy megcsókolják felszabdalt bőrömet.

Párhuzamos valóság egy kisfiú testében

Паралельна реальність у животі маленького хлопчика

Amikor Indiában éltem, az emberek színes forgatagában találkoztam egy kisfiúval.
A fiú rekeszizma alatt egy lyuk tátongott, abban pedig egy másik, égi világ létezett.
Az emberek, ha benyúltak ebbe a nyílásba, brosstűket és egyéb ékszereket,
Pénzérmeket, bicskákat és más apróságokat húztak elő onnan.
Élt ekkor a földön egy rendkívül aprócska termetű kislány is,
Aki fejét a nyílásba dugva kezdettől fogva képes volt
Jól szemügyre venni azt a világot.
Azután szépen sorban becsúsztotta karját, hajlékony törzsét és lábát is.
Úgy döntött, hogy a kisfiúban marad, és rekeszizma alatt fog élni.

Estéknként, mikor a fiú aludni tért, az elefántok ormányukból formáltak neki ágyat,
Így az életet gerince mindkét oldalán tapasztalhatta:
Érezte az elefántok nehéz, asztmatikus légzését,
És a kislányt is, aki odabentről rekeszizmát nyalogatta.
Az égből pillangók szálltak alá, és baljós dolgokat súgtak a lány fülébe,
Ő pedig kést ragadott, és a fiú hasát felvágva előugrott.
Így ért véget a csoda.

MARCSÁK GERGELY fordításai
1990, Kincseshomok. Beregszászon él.

Cím nélkül

Előhang

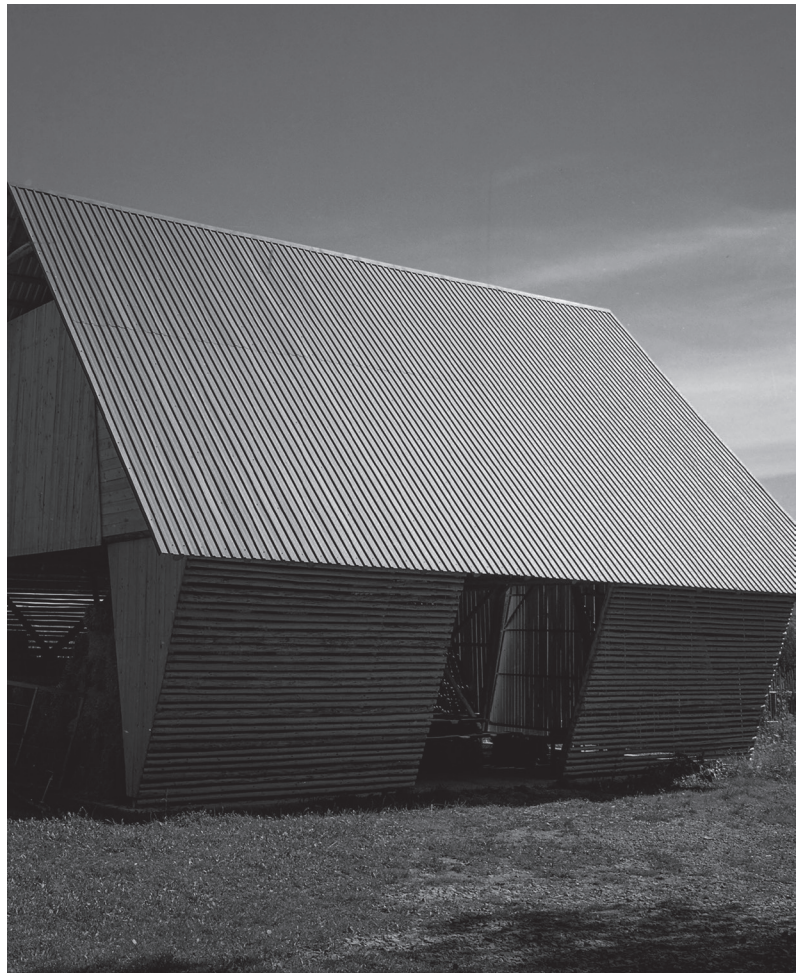
(részlet a *Parasztháború. Tabló című regényből*)

1492. augusztus 3-án futottak ki Palos de la Frontera kikötőjéből, szerencsés csillagzat alatt, azok a hajók, amelyeket a genovai posztotakács, Domenico Colombo fia, Cristoforo Colombo tengerésztiszt parancsnokolt, akinek a neve a világ különféle nyelvein Pietro Martire d'Anghiera latinul írt, 1530-ban kiadott *De Orbe Novo* című munkájának köszönhetően, többnyire az abban szereplő latin névváltozata, a Christopher Columbus után vált ismertté. A hajók, rajtuk a teljesen apatikus és reményvesztett legénységgel, október 12-én éjjel érték el az Indiának gondolt Bahama-szigeteket. A kimerült fölfedezők még csak nem is sejtették, hogy az általuk behurcolt felsőbbrendűség nemes és fennkölt eszméivel valójában a tömény erkölcsi fertő vírusát hozták az őslakosok közé, amit hamarosan kiegészítettek majd a gazdasági kapcsolatoknak mondott legkíméletlenebb és legsivárabb rabló hadjáratok.

Néhány héttel később, november 7-én, az Európa számára tévedésből fölfedezett földrész létezésétől teljesen függetlenül, egy közel másfél mázsás meteorit zúgott át az égen izzó sistersgéssel, maga után aranyvörös lángcsóvát húzva, a Habsburgok ensisheimi családi birtokára, ahová is súlyos puffanással, hatalmas riadalmat okozva lezuhant. A levegőben égett föld, üveg és kénkö szaga terjengett, a kráter közelében barnás por szitált. Akik az égből alápottyant csodás jelet, mint biztatást, az aktuális politikai helyzet keretében próbálták értelmezni, a Valois-házzal vetélkedő Habsburg Miksa várható győzelmének örültek.

A meteorit ütötte krátertől biztonságos távolban, az Ensisheim-től nagyjából 40 kilométerre fekvő Baselben időzött ekkoriban az alig 21 éves aranyműves és grafikus tanonc, bizonyos Albrecht Dürer, a Gyula melletti Ajtós faluból származó Ajtósi Albert aranyműves fia, aki a faluja nevét, mint nemesi előnevet, eleinte Tüerer, majd a későbbiekben Dürer formában használta. Ajtósi Albert a híres Hieronymus Holper nürnbergi műhelyében vált beavatott művésszé, majd mestere Barbara nevű lányának férjévé. Népes családjában az ifjabb Dürer a 18 gyermek közül azon 3 szerencsés kiválasztott közé tartozott, akik megérték a felnőttkort. Az Úr meteorformába csomagolt, izzón süvítő üzenetét, amelynek egy csaknem 56 kilós darabja ma is az ensisheimi városi múzeum dísze, az ifjú Dürer bizonyára maga is látta zuhanni, hiszen később megörökítette a *Melankólia I* című rézmetszetén, valamint a *Szent Jeromos a vadonban* olajképen. A metszeten a horizont mögött száguldó, vakító fényességű meteoritot szívárványhíd fogja körbe. A kép előterében a bal térdére könyöklő melankolikus angyal ül, ruhaszegélyénél vonalzó, fűrészt, egy szétszedett gyalu és négy hatalmas, rideg vasszeg fekszik a földön, melyek rögtön az Úr kiválasztott gyermekének különös értelmű kereszthalálát idézik, habár ott, Nazianzi Szent Gergely szerint, csak három szöveget használtak, de figyelembe véve, hogy a keresztre feszítés és Szent Gergely kanonizált kijelentése között nagyjából

Az Úr meteorformába csomagolt, izzón süvítő üzenetét, amelynek egy csaknem 56 kilós darabja ma is az ensisheimi városi múzeum dísze, az ifjú Dürer bizonyára maga is látta zuhanni, hiszen később megörökítette a *Melankólia I* című rézmetszetén, valamint a *Szent Jeromos a vadonban* olajképen.

Cím nélkül

350 év telt el, a szögek számában nehéz igazságot tenni. Az angyal háta mögött furcsa, toronyszerű épület áll, hátsó falához létra támaszkodik ferdén, homlokzatát egy homokóra és egy harang közé beágyazott mágikus *Sigillum Iovis*, azaz Jupiter pecsétje díszíti, ahogyan azt Agrippa von Nettesheim *Titkos bölcsélet* című munkájában leírta, megjelenítve rajta a hét, asztrológiai tartalmú bolygó, azaz a Szaturnusz, a Jupiter, a Mars, a Nap, a Vénusz, a Merkúr és a Hold, valamint a bűvös négyzetek számokba rejtett, titkos kapcsolatát. Az olajképen, kezében nyitott könyvvel, a ragyogó kék lepelbe burkolt Jeromos ereszkedik térdre a megszelídített, és talán éppen ezért rosszállón összevont szemöldökű oroszlán mellett, az előtérben egy ledobott, vörös palást és egy különös, ugyanolyan színű, összenyomott kalap, a szent feje fölött az éppen fölrobbanó égitest mindent átható fénye, amely rávetül a kép jobb oldalát szinte függőlegesen záró, meredek sziklafalra és a mögüle torlódva előnyomuló felhőkre.

Cristoforo Colombo tengerésztiszt hajóinak vitorlabontását, valamint a meteorittal küldött üzenetet megelőzően, március 31-én a dominikánus pap, Tomás de Torquemada, aki 1481-től haláláig, 1498-ig spanyol főinkvizítorként óvta az eltévelyedéstől a keresztény lelkeket, az ország szétagolt tartományainak katolikus zászló alatti egyesítése érdekében és katolikus uralkodóinak nevében lejegyezte azt az ediktumot, amelyben megparancsolták a gazdag spanyol zsidó közösség minden tagjának, hogy térjenek át Krisztus hitére, vagy hagyják el Spanyolországot. Az ediktum kihirdetése szerint július 31-ig, vagyis Av havának 7. napjáig távoznia kellett az utolsó, át nem tért zsidónak is. A rendelet halálbüntetés terhe mellett megtiltotta, hogy bárki aranyat, ezüstöt vagy drágakövet vigyen magával, így a kiűzöttek minden vagyonukat, ingóságukat és ingatlanukat kenyérre és vízre cserélték. Az utánuk maradt, gazdátlaná vált javakból a leltári jegyzékek alapján sikerült némiképp helyreállítani a flamand háború alatt kimerült kincstárat.

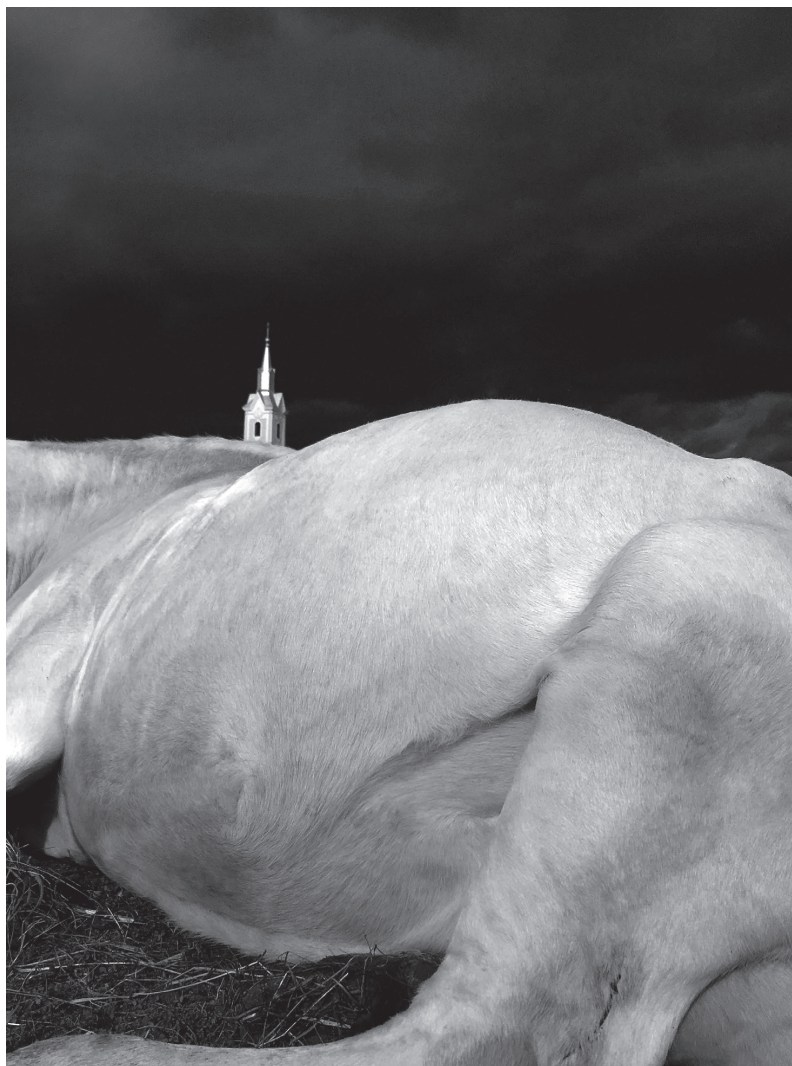
Főinkvizitori ténykedése alatt Torquemada, a gondosan vezetett vizsgálati iratok tanúsága szerint kilencvenhétezer-háromszázhuszonegy embert ítél el, a szerencsésebbeket máglyahalálra, míg a többiek bűnös testéből csak hosszás és különlegesen válogatott kinczásokkal tudták kiszabadítani a gyötrelmek során megtisztuló lelket, amit, mint talált tárgyat, mindjárt vissza is adtak a Teremtőnek.

A fentieket megelőző évben, 1491-ben, II. Bajazid szultán nyolcezer válogatott katonából álló serege végigdúlta és kifosztotta Dél-Magyarországot, föl egészen Gyula váráig. A prédálás során porig rombolták és fölégették a gyulai földekkel határos Apáti és Kegyös, Fövényes, valamint Csaba, Vesze és Ajtós falvakat. A martalócok elhajtották az Ajtós határában talált marhacsordát és egy kisebb ménest, melyeknek túlnyomó része Ajtósi Mihál tulajdonát képezte, aki az apai örökségképpen ráhagyott marhák és lovak tartásából és tenyésztéséből tartotta fenn családját. Mihál, aki éppen a határban lévő itatókat járta sorba, az utolsó pillanatban megneszelve a rajtaütést, és néhány kimenekített lovával másnap estig megbújt a Vesze felé nyúló nagyerdőben, a Körös öntésterületének láppal és ingovánnyal szegélyezett biztos szigetén. Amikor, még a sötétség beállta előtt, a lovakat pányván hagyva hazamerészkedett, döbbenten látta, hogy nemcsak a házakat a szántó felől lezáró fasor és az útszéli nádas tűnt el, hanem maga a falu is, amelynek helyén a pusztta föld meg a füstölgő romok halmaza maradt. Az üres porták fölött telt hasú, mélyen lelógó, sötét felhők úsztak, a reménytelen, szürke égből lassan hullott alá a pernye. Az enyhe esti szélben a legváratlanabb helyeken világolt föl a hamu alatt izzó zsarátnok. Éjszakára meghúzta magát a közeli suhásba, majd reggel visszatért, és a házuk helyén fekvő négy elszenesedett testet, akikben anyját, feleségét és két fiukat sejtette, tisztességgel eltemette. A pék háza mögött

talált némi élelmet, aminek elfogyasztása közben elemi erővel tört rá a sírás. Ahogy kissé megnyugodott, visszament a suhásba, és késő délutánig aludt. Arra ébredt, hogy néhány méterre tőle egy fiatal özbak legeli a koromtól megfeketedett füvet. Kicsit még várt a rejtkehelyén, de a faluba nem tért vissza egyetlen lélek sem. Alkonyat előtt magához vette az eperfájuk tövében elásott pénzes ládát és visszament a lovaihoz, amiket aztán néhány nap múlva Gyulán, a vár piacán, alku nélkül eladott egy Gyakra Gyeorgy nevű csongrádi kupecnek. A kupec a vásárlás közben elmesélte, hogy lakóhelyét elkerülte a dúlás, ugyanis azt a Tisza ebben az időszakban szokatlan kiöntése miatt szinte teljesen körbevette a víz, így sem a nádasokon és láposokon, sem a sártengerré vált földeken át nem lehetett megközelíteni. Ő maga mindössze egyetlen, valószínűleg eltévedt, rongyos, sovány török katonával találkozott, amint az a házak közül váratlanul előbukkanva, nagy hirtelen kivont handzsárjával hadonászva, a halpiacon beszélgető halászokra vetette magát, de azok a kezük ügyében lévő csákllyákkal és evezőkkel rövid úton agyonverték, a testét pedig bedobták a folyóba, a halak multságára. Erre, mintegy búcsúzásképpen, Ajtósi is elmesélte földönfutóvá válásának szomorú történetét. Most pedig, mondta a kupecnek, miután az Úr kifürkészhetetlen szándéka szerint minden földi kötelékétől megszabadult, atyai nagybátyja fölkeresésére indul, akiről azt hallotta, hogy ismert aranyművesként, Ajtósi Albert Dürer néven Nürnberg városában él.

Ajtósi Mihál életének erről a szakaszáról többet nem tudunk. Anynyi bizonyos, hogy az időközben híres festővé vált unokatestvére, Albrecht Dürer, az 1524 karácsonya után, Nürnbergben kiadott *Családi krónika* című művében nem tesz említést a találkozásukról.

Kolumbusz hajóinak 1492. augusztus 3-i vitorlabontását követő héten a vidini török pasa megostromolta Szörényvárat. Az oda-rendelt felmentő csapatot, amely Hunyadi Mátyás egykori, rettegett seregének katonáiból állt, akiket ugyanebben az évben, egy Bécsben kiadott oklevélben neveztek először fekete seregnek, és akiknek a király 1490-ben bekövetkezett halálakor már egy ideje tartozott a zsoldjukkal, a törökök szétkergetése után Szeged környékére vonták össze. Az új király, II. Ulászló, jobb híján, az elmúlt két évben többször is kénytelen volt bevetni őket előbb a nyugatról jövő, majd a déli részeket sújtó török támadások okán, de zsoldot fizetni ő sem tudott. A Szörényvárat főlzabadító, csalódott katonák dühükben olyan iszonytató pusztításba, fosztogatásba és öldöklésbe kezdtek, hogy a király kénytelen volt odaküldeni leverésükre egykori vezérüket, Kinizsi Pál temesi bánt, Alsó-Magyarország főkapitányát, aki Váradi Péter kalocsai érsekkel és más egyéb főurak bandériumaival vonult föl ellenük. Mindezen események alatt az idő az évszagnak megfelelően kellemes volt, a fák leveleit enyhe szél borzolta, az égen vakító fehér, lapos felhőrétegek csúsztak el egymáson, a természet semmilyen formában nem igazolta vissza az alatt folyó vérontást. Amint a zsoldosok hírért vették Kinizsiék készülődésének, otthagyták kijelölt állomáshelyüket, és Kalocsa irányába vonultak tovább. Egy kisebb egységük előbb még Csongrád kifosztására és fölégetésére indult, ám útközben egyikük, akinek távoli atyjafiai éltek ott, és semmiképp nem akarta, hogy általuk bajuk essen, azt mondta, ismeri a helyet alaposan, csupa ágrólszakadt halász lakja, és nincsen arrafelé semmi érdemes zsákmánynak való, csak halból meg szűnyogból van bőség, a szegénység pedig akkora, hogy a halászokat védő, Szent Péternek föllállított kápolnájuk is csak egy nyomorúságos nádtető, sárfalú viskó. A többiek, némiképp bosszúsan, meghányták-vetették a hallottakat, majd úgy határoztak, hogy a nagyobb zsákmányt ígérő Kalocsa irányába fordulnak. Halas határában hamarosan az egész seregük balul végezte, miután Kinizsiék a vártnál jóval hamarabb ütöttek rajta a táborukon, először fölkoncolva az elővédet, majd levágták a sereg még talpon lévő maradékát, vas által fogyatékbá juttatván így rövid idő alatt közel kilencezer embert, a kincstár legnagyobb megnyugvására. Akit elfogtak, vagy reménytelen helyzetében megadta magát, azt elrettentésül bitóra húzták, miután a fákból kifogytak, a maradékot fölnégyelték.

Cím nélkül

Tanmesék a Hurokból

Mit mondanál, ha találkoznál fiatalkori önmagaddal? Ha testet cserélnél a legjobb barátoddal? Ha megállíthatnád az időt, hogy örökké a szerelmeddel maradj? Ha egy vasgömb visszhangjából megtudnád, meddig élsz, vagy egy rövid erdei séta után kiderülne: évtizedekig maradtál távol szeretteidtől? Különös kérdések ezek, nem meglepő tehát, hogy épp egy tudományos-fantasztikus sorozat keres rájuk válaszokat. Az Amazon *Történetek a Hurokból* (*Tales From the Loop*) című sorozata az a sci-fi, amelyben teljesen háttérbe szorulnak a robotok, elmarad a csillagközi csihipuhi és akciódús üldözés, helyettük nagyon is emberi tapasztalatokra fordít figyelmet: az öregedés, a gyász feldolgozása, magány, beteljesíthetetlen – úgy mond „lehetetlen” – vágyak.

A sorozat egyfajta „látványadaptáció” Simon Stålenhag svéd képzőművész és könyvillusztrátor munkáiból, ugyanakkor lazán kapcsolódik azonos című (magyarul *Mesék a Hurokból* címmel megjelent) szöveggyűjtemény-albumjához, amely a titokzatos Hurokkal kapcsolatos „meséket” foglalja magába. A könyv előszava szerint a Hurok a hetvenes-kilencvenes évek között működő részecskegyorsító volt, amely több megmagyarázhatatlan jelenség és falusi mendemonda alapjául szolgált. Stålenhag képei internetes fórumokon kaptak nemzetközi figyelmet, később erre alapozva kickstarteres közösségi finanszírozással jelentette meg kötetét (amelyek magyar nyelven is olvashatók az Agave gondozásában). Munkái a nyolcvanas évek svéd vidéki világát ötvözik a tudományos fantasztikum vizuális eszköztárával, absztrakt vasszerkezetekkel, elhagyottnak tűnő, mégis önálló életet élő robotokkal: mindezek egyvelege határozza meg a sorozat különleges hangulatát és látványvilágát. Feltűnik egy erdőben bujkáló kétlábú robotkutya, rozsdáste vasgömbök, a repcemező közepén hatalmas gyártornyok magaslanak, alattuk a Hurok munkásai ügyködnek, hogy „lehetőségessé tegyék a lehetlent” – meséli a központot alapító és működtető Russ Willard (Jonathan Pryce).

A látszólag epizodikus felépítésű sorozat mondhatni elementáris közhelyekből építi lassú dramaturgiáját, mégis feszült figyelemmel operáló részeit. Első ránézésre a történetek alig kapcsolódnak egymáshoz, fontosabb összefüggő elemként egy családot látunk, amelyben senki sem az, akinek látszik: az édesanya múltbéli önmaga a városban kószolva eltűnt gondviselőjét, az édesapa egy lakatlan szigetre száműzött robot támadása következtében elveszítette bal karját, az idősebb fiúgyermek testében hosszú ideje legjobb barátja ül le a családi vacsoraasztalhoz, a legkisebb fiú, Cole (Duncan Joiner) pedig kezdi fokozatosan

felfedezni, mi zajlik tulajdonképpen körülötte. Érdekes keretet kölcsönöz a történetnek az erdőben lapuló robotkutya is, akit Cole az első epizódban még kövel dobál a jó szerencse reményében, majd a Jodie Foster által rendezett záróepizódban kiderül: ő is a család oszlopos tagja.

A *Történetek a Hurokból* egyik erőssége, hogy kerüli a kényszeres megmagyarázni vágyást: a fantasztikum szerves része a történeteknek, mégis minél többet ismerünk meg róla, annál kevesebbet tudunk. A némiképp didaktikus expozíciót leszámítva a sorozat játszi könnyedséggel emeli be nézőit bizarr világába és sajátos szabályrendszerébe, a cselekmény központi eleméül szolgáló Hurok belső működését pedig az első évad lejártaival is akkora homály fedi, mint a legelső részekben. Elmarad a világteremtés és -megváltás, nincsenek gigászi harcok emberek és humanoid robotok között, helyettük hétköznapiak tűnő belső konfliktusok fantasztikus köntösbe bújtatott elbeszélését látjuk: Cole kénytelen szembenézni nagypapa halálával, és azzal, hogy bármi is történe a Hurokban, az emberi élet véges és megfoszthatatlan. Hasonlóan tragikus az ötödik részben szereplő édesapa felismerése, aki még a ház körül őrködő roncsstelepi robottal sem tudja tökéletes biztonságban tartani egyre fogyatkozó családját.

Címéből adódóan nem meglepő, hogy a sorozat gyakran visszatérő narratív megoldása az idővel és alternatív valósággal való játék, amely sokszor teljesen elszakad a főbb cselekménypontoktól: ilyen például a magányos biztonsági őr rövid története, aki

a mezőn talált traktor segítségével olyan párhuzamos univerzumban találja magát, amelyben együtt él álmai férjével (akit szép lassan el is szeret – saját magától); és ilyen a korábban felvázolt időutazó szerelmesek története is. A szó legszorosabb értelmében vett tanmesék ezek: afféle újragondolt *Alkonyzónát* látunk kibontakozni: az abszurd alapfelvetéseket előreláthatóan még abszurdabb, tragikumba torkolló végkifejletek követik. Ezek kölcsönözik a sorozat lassú, melankolikus tempóját, amelyhez nagyszerűen társul a látványvilág (neutrális, tompa színskála, precízen kitartott és a Stålenhag-munkákhoz hűen igazodó, grandiózus kompozíciójú snittek) és a zene is. Több alműfajba merül alá a sorozat, találkozzunk javarészt cselekménytelen szerelmi drámával (harmadik és hatodik rész), némiképp visszafogott horrorral (hetedik rész), és köznapibb értelemben vett sci-fivel is (nyolcadik rész). Sokszínűségéből adódóan változatos sorozat, visszafogott tempójából adódóan viszont nehezen felelne meg korunk binge-orientált, feszült sorozatfogyasztói elvárásainak.

A *Történetek a Hurokból* szép és szolid miniszéria egyszerű, könnyen emészthető felvetésekkel. Az idővonalak és cselekményszálak ötvözte ugyan próbára teszi a néző figyelmét, mégis könnyebben befogadható, mint a Netflix már-már jegyzetfüzet igénylő *Dark* című sorozata. Lassú tempójából és látszólagos eseménytelenségéből adódóan viszonylag ismeretlen, a sci-fi és igényesen megkomponált mozgóképek szerelmesein kívül nem sokan fogják végignézni vagy emlegetni. Nem túl hangos, nem túl merész: mégis egyedi színfolt a jelenlegi tudományos-fantasztikus sorozatpalettán.

Történetek a Hurokból (*Tales From the Loop*), színes amerikai minisorozat, 8 epizód, 2020. **Alkotó:** Nathaniel Halpern. **Szereplők:** Daniel Zolghadri, Paul Schneider, Rebecca Hall, Jonathan Pryce. **Operatőr:** Ole Bratt Birkeland, Luc Montpellier, Jeff Cronenweth, Craig Wroblewski. **Zene:** Philip Glass, Paul Leonard-Morgan. **Gyártó és forgalmazó:** Amazon Prime.

KINEMATOGRÁF

A szó legszorosabb értelmében vett tanmesék ezek: afféle újragondolt Alkonyzónát látunk kibontakozni.

A politika dramaturgiája Páskándi Géza színműveiben

Páskándi Géza munkásságáról nehéz újat mondani, Páskándi Géza munkásságáról nehéz nem újat mondani. Páskándi gondolkodásmódjához közel álló a fenti mondat, mert az adott társadalmi helyzetben: értsd a kommunista diktatúrák különböző változatait – Páskándi a leírt szövegekben folyamatosan idézőjeleket használ, mindegyre idézőjelbe tesz szavakat, mondatokat, vagy drámái előszavaiban akár az adott drámák egészét.¹ Kétarcú? Mondhatnánk? Óvatos, korántsem. Óvatosnak látszik. Igen, annak látszik, de korántsem az. A magyar hadtörténetből jól ismert módszert alkalmazza: csak azért vonul vissza, látszólag, hogy azt követően még hatékonyabb támadással érje el célját. Jól tudja, tapasztalatból is, hogy az őt körülvevő világ mennyire kétarcú, hogy a világ, amely körbeveszi, éppen a politika által meghatározott. Tudomásul veszi és választ ad rá. A világ egészére akar választ adni, a világ egészét akarja be- és felmutatni drámairói munkássága egészében. Választania kell, milyen módon válaszoljon a világra, amelyben a süketek párbeszéde, pontosabban, a magukat süketnek tettetők párbeszéde zajlik, választania kell a tett és a tettetés között. A tetteket vállalja, a tettek pedig éppen a tettetés nyomait, jeleit, következményeit mutatják fel – elsősorban drámáiban.

Am teljes életművéről is elmondható, hogy a szavak tettértékének ereje foglalkoztatja. Mi történik, ha leírok egy szót, mi történik, ha nem írom le, mi történik, ha nem úgy írom le, ha így is, úgy is leírom, ha csak azért is megcselekszem, amit akarok: mindenképp közben és – mindenképp ellenére. Páskándi olyan környezetben lesz költővé, íróvá, drámíróvá, esszé és tanulmányok, fontos levelek megformálójává, mely környezetben a kimondott szó azonnali következményekkel jár,² azonnali következményekkel járhat. Börtönévei okán is megtapasztalja ezt. Hit és tapasztalat, valós helyzet és szellemi igény abszurd és tényszerű, karcos, csontos öklű találkozása ez. A szavak, a drámák, a személyes megéltség szintjein.

THEÁTRUM

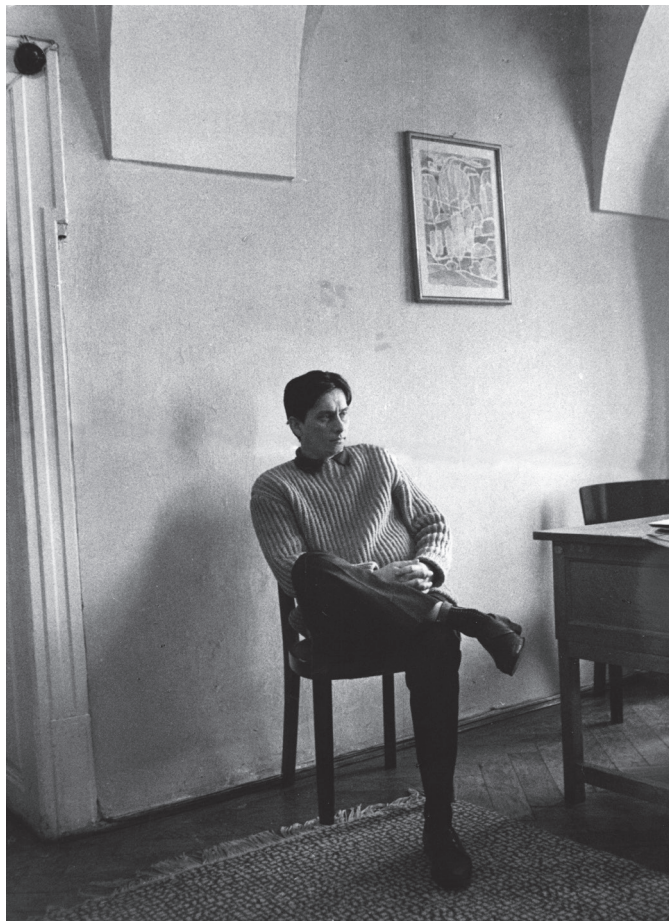
Tudja, hogy írni: abszurd, már-már értelmetlen, tehát: érdemes, de nem az érdemért, csupán a tett, a mozgás, a cselekvés okán.

A folyamat érdekli, ez jelent számára kihívást, és éppen a kihívás hívságjellegével teszi, amit tesz, nem csupán íróként, de szavakba, helyzetekbe, tettekbe vetett emberi lényként cselekszi, amit tesz. Avantgárd, mert a tett és a ma érdekli, mindeközben végtelenül görögös, hiszen az istenekkel, jelen esetben a drámatörténet egészével száll szembe a dráma lehetséges folytatásainak érdekében. Az, hogy a teljes drámatörténetet kívánja újraírni, fontos szellemi alapállást mutat meg, mely szerint az ember befejezetlen lény, nincs végleges állapota, éppen ezért szörnyű, éppen ennek okán iszonytató. Páskándi, aki verseiben az örömröntő anygallal néz szembe, drámái megírásával nem marad meg a lírai átfomált indulat szintjén, de továbbhalad a párbeszéd felé, nem csupán elképzeli, meg is formál egy lehetséges válaszadót, valakit, aki tükör által, élesen, hozzánk szól. Jól tudja, már drámairói pályája legelején, hogy saját szavainak bumerángxént térnek vissza hozzánk. Tudja a rosszul dobott szó következményeit is. Drámai hős, aki tisztában van önnön drámai hős voltával, ezért: drámákat ír. Kinek: a közösségnek, tehát: a polisznak. A polisz lakóinak, azoknak, akik hisznek a szó tetterejében. Ennek okán és a polisz felőli értelemben. Páskándi, akit a *Vendégség* kapcsán a történelmietlenség vádjával illetnek, a történelem és a politika dramaturgiai értelemben vett felhasználója. Történelmi szereplői szükségszerűen a politika szereplői is.

Politikai kérdésfelvetései túlmutatnak az aktualitáson, mert a politikába, közéletbe, háborúba vetett ember létének értelmére kérdeznek rá. A politika tere Páskándi drámáiban a mítosz világa is egyben. A politikai, közéleti dimenziókon túl felbukkan a szavakba, tettek mezejére vetett ember, aki nem akar szavakat mondani, nem akar cselekedni, mégis szavakat mond, mégis cselekszik, egy előre megírt forgatókönyv szerint. Ez a forgatókönyv egyszerre politikai, közéleti és történelmi, de metafizikai is.

„Én nem akarok, de a hatalmam akar”³ – mondja Könyves Kálmán Páskándinál, nem akarom, de harcolnom kell, mondja a *Távollevők* magyar és török katonája, Demeter és Szelim. Jeleztem, hogy Páskándi dramaturgiája a görög tragédia rétegein alapszik, de akkor közelít igazán a görög tragédia intenzitásához, amikor a közép-kor morális attitűdjét is játékba hozza. Amikor a tragikus hős hétköznapi válik, vagy a hétköznapi ember válik kiemelt szereplővé, hőssé, mint Demeter és Szelim esetében. A Valaki, a társadalmi szempontból jelentős: Akárki. És fordítva. Eltekinthetünk-e a *Tornyot választok* koldusaitól mint a politika látszólag jelentéktelen, ám mégis meghatározó tényezőitől? Nekik is jelen kell lenniük ahhoz, hogy a politika céljai érvényesülhessenek, panaszkodniuk kell, fizikai valóságuk sajátosságaival kell jelen legyenek a drámában ahhoz, hogy a politika céljai érvényesülhessenek. A koldusok Apáczai-val tartanak, de a fejedelem pártján állnak, hiszen panaszadásuk nem a fejedelem, csupán a pillanatnyi helyzet, a szituáció ellen irányul. Páskándi ilyen értelemben is remekel, mert rávilágít arra: a politikai és az egyéni helyzet együtt hozza létre a drámai szituációt. Ennek okán, amikor a hétköznapi publicisztika mindegyre a politikai jelleget várja el a színháztól: Páskándi aktuálisabb, mint valaha. Mert Páskándinál a drámai szituáció attól válik igazán erős intenzitásúvá, hogy a mindenkori helyzet, az adott drámán, jeleneben belüli szituáció ellen is irányul. Ha valahol, akkor dramaturgiájának politikai volta éppen itt nyilvánul meg leginkább.

Számos drámája, mint az *Árpád-házi triptichon* vagy az *Erdélyi triptichon* darabjai a mindenkori hatalmi, tehát politikai döntések és döntéskényszerkezetek következményeiről is szólnak, akkor a legerősebben, amikor nem a politikai vagy közéleti szerepkörben, de úgymond magánemberként mutatnak meg alkoholista királyt (Vak Béla), a test örömeitől eltávolodni nem akaró püspököt (Dávid Ferenc), a hatalmi pozíció és az értelmiségi szerepkör közötti feszültséget nehezen feldolgozó uralkodót (Könyves Kálmán). Botrányos, mondhatnánk, mondták is annak idején. ▶ 24.

Páskándi Géza az *Utunk* szerkesztőségében. Az *Utunk* fotóarchívumából.

A bosszúálló kapus plakátja, 1971

► 23. Csakhogy e drámák elsősorban nem a történeti szereplőkről szólnak, sokkal inkább hatalmi helyzetbe vagy a hatalommal szembeni terrénumra került emberi lényekről.⁴

Történelmi drámákról, abszurdoidokról, abszurd drámákról beszélünk Páskándi dramaturgiája kapcsán, azonban érdemes felfedezni bennük egy olyan politikai, „elkötelezett” színház lehetőségét, amely nem a szerző vagy a rendező elköteleződéséről szól, csupán a nagybetűs, akárkiként esendő és tragédiákba illő helyzetekben megfordult EMBERRŐL, a nagybetűs SZÍNHÁZRÓL. A nagy francia forradalom időit megidéző *A rejtekhely* előszavában így fogalmaz: „Az írók e nagy eseményt leggyakrabban a Látványosban: vezetőiben személyesítették meg. Egy mai írónak tehát (legalábbis szerintünk) nincs sok keresnivalója ezen a betűbúzával barázdaszügyig bevetett területen. Sokkal inkább azonban a barázdán! A személyiségeken túl és az eseményeken innen: a periférián.”⁵

Páskándi a látvány mögötti világot írja meg, a perifériában rejlő erőt, ami a központot mégiscsak meghatározza, miként a szándéka vagy akár tudta nélkül beépített ember a zsarnoki hatalmat, a politikum elszennvedője a politikumot.

(Elhangzott a Szatmárnémetiben, „Mindig magunkért, soha mások ellen” cím alatt megszervezett, Dsida Jenő-ről, Páskándi Gézaról és Jakabffy Elemérről szóló irodalmi tanácskozáson, 2022. május 13-án.)

Jegyzetek

¹ „Mindig idéztek, mintha nem lennének saját szavaitok, mintha fejtekekben nem volna saját gondolat. Félték nem idézni. Ezzel támadtak és ezzel védekeztek. Idézetekkel. Idézet ez az egész világ.” – Lásd: Páskándi Géza: *Szekértől elfutott lovak*. In.: Erdélyi triptichon. Kriterion, Kolozsvár–Budapest, 1999, 149. o

² Páskándit, mint a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem III. éves magyar szakos hallgatóját, letartóztatják 1957 márciusában, és az 1956-os diákszövetségi reformtervhez fűzött kiegészítései miatt az állam és közrend elleni izgatás vádjával hat év börtönre ítélik.

³ Páskándi Géza: *Árpád-házi triptichon*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1994, 221. o

⁴ „A múlt nagyesszmei vagy politikai konfliktusainak színpadi megjelenítését Páskándi folyamatos »perújrafelvételnek tekintette« – Pomogáts Béla: *Három felvonás a zsarnokságról – Páskándi Géza Dávid Ferenc-dramájának környezete*. In: Évfordulós tanácskozások 2002–2004. Ady Endre, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, II. Rákóczi Ferenc, Móricz Zsigmond. EMKE Partiumi Alelnöksége és a Szatmárnémeti Kölcsey Kör, 2005, 129. o

⁵ Páskándi Géza: *Előjáróban*. In: Páskándi Géza színművei. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1974, 7. o

PÁL-LUKÁCS ZSÓFIA

Van idő visszaneézni

*Fák testén daganat mászik,
keresnek valami rétet,
ahol dühöngve kiszakadsz
belőlük és magadba szívsz
mindent, ami ellenséged.*
(Lenyalja)

Ha Wirth Imre *Lementem egy üveg borért Hajnóczynak* című Artisjus Irodalmi Díjat kapó kötete Hajnóczy Péter poétikájával állt párbeszédben, akkor az *Úgy járkálsz, mintha lenne otthon* című új könyve Paul Celan szellemiségét szólitja meg. A versek ebben az összefüggésben többet mondanak el, mint amennyit önmagukban elmondhatnának. A meghatározóan szubjektív verselbeszélői hang művészeti-művészetelméleti összefüggésben is értelmezhetővé válik, ezáltal pedig tágul az értelmezői horizont, többszólamúak lesznek a vershelyzetek. Ezt az olvasói lehetőséget a négy ciklusra tagolt kötet második cikluscíme (*A meridián szélén*) kínálja fel az olvasó számára, ebben található a címadó vers is, amely a kötet legkomplexebb szövege.

A földrajzi időzónákat meridiánok határolják. A meridián szélén állva láthatók igazán az időre tagolt élet fő metszéspontjai, a múlt és a jelen hatása, a jövő távlati kérdéseivel – ezen a ponton tudna, miként Celan költészetében, nyelvvé válni a múlt. Ez lesz a költészet nyelve, ami képes megmutatni, hol otthonos a művészet, illetve miért válhat teljesen otthontalanná. Magához a megmutatáshoz ez a kötet azért nem érkezik meg, mert hasonlóan Celan elképzeléséhez, a költészet végtelen beszéddé válik, egy nyelv lesz „csupa halandóságról és hiábavalóságról”. Paul Celan *Meridián* című beszédében, amelyet a Büchner-díj átvételekor 1960-ban olvasott fel Darmstadtban, a költészet, a szépség nyelv általi előállítását magányos és keserves tevékenységként írja le.¹ Ezért is adhatja Celan könyvének Bartók Imre *A sérült élet poétikája* címet (L’Harmattan, 2009). Wirth Imre új kötetében is megtalálható a szomorúság és boldogság közötti ingadozás meridiánpontja. A szenvedés és a halál, a beszéd és a némaság örök dilemmájában képződik meg a megszólított idő; a vers befogadója, miközben ő maga is hozza a saját idejét, minduntalan ennek a belső időnek a hatása alatt áll. A végtelen beszéd ezért sem vált át párbeszéddé, a megszólaló a különböző, dialogikusságra nyitott beszédhelyzetekben is önmagát szólítja meg: *Miért írsz*, teszi fel önmagának a kérdést.

KRITIKA

WIRTH IMRE

Úgy járkálsz, mintha lenne otthon

scolar
pmm

Wirth Imre új kötetének versei az én által uralt versek, a szövegek szubjektuma gondolkodásban a meridián szélén áll, ahol úgy járkal, mintha csak otthon lenne. A címadó vers hatása éppen az itt érzékelhető elmozdulásban áll: ez az a pont, ahol a beszélő ki tud lépni, és a magányosság, egyedüllét tapasztalatát valamiféle egyetemes világérzéssé képes tágítani. Különösen a jelenkor sokféle zárandoklétet kínáló életformái teszik közössé az otthonkereséssel járó válsághelyzetekkel történő azonosulást.

A kötet legfőbb ellentmondása éppen ebben a dilemmában keresendő: noha a cím járkálást, mozgást sejtet, a versekben alig érzékelünk dinamikát, mintha a versek beszélője nem akarna kibillenni a saját teréből, csak Isten felé, esetleg a saját emlékei felé: Ki tudja, / milyen messze jut egy emlék? (Hová fogsz menni?). Wirth Imre új kötetének egyértelműen az a legfőbb tapasztalata, hogy nincs otthon sem fizikai, sem szellemi, sem pedig művészeti értelemben. Az „Úgy járkaľsz otthon, mintha még otthon lennél” felütést négy sorral lennebb a következőképpen távolítja el magától: „Úgy járkaľsz, mintha lenne otthon”, azaz tovább rétegződik az én és az otthon kapcsolata: itt elsősorban az otthontól való lelki eltávolodás jelenik meg, az ötödik sor viszont az otthon létét is tagadja, tagadásával ellehetleníti. Az otthon hiányának tapasztalatát mélyítik a testhez társított szempontok-asszociációk is: gyakran találkozunk az elhagyott test szimbólumaival. A test a „hámba fogott bőr állatok” helye, ahol „szarusodó kopogás” és bőrlécroppanást hallani. Máshol a romlottság érzésének ezt a tapasztalatát a bőr és rajta a gombok képei közvetítik. De a különféle testtel kapcsolatos elidegenítő ismereteinkkel együtt is tudnunk kell otthon lenni a saját testünkben. Ha ez nincs így, akkor a belső otthon idegenné válik. A versek beszélőjének testudata a szégyen érzetét közvetíti,² ami leszűkíti a létezés vagy az emlékezés mozgásterét, a tétováság kijátssza az életben való jelenlét igazi nagy lehetőségeit, és „Kibillen helyéről / minden” (Mondhatok valamit?).

Ezt a jelenlétet teszi nyomatékosá a saját múltunk alapos ismerete, a velünk és bennünk történetek feldolgozása, átkeretezése is:

szavakat
számlálok éjszaka:
minden betűben ott
a féreg, átfúrja
az emlékezetünk.

(Nem lett volna)

Wirth Imre új kötetének egyértelműen az a legfőbb tapasztalata, hogy nincs otthon sem fizikai, sem szellemi, sem pedig művészeti értelemben.

Az *Úgy járkaľsz, mintha lenne otthon* kötetben egy önmegvalósítás nélküli, beteljesületlen étellel kell megvívni a számvetést azért, hogy találjunk utat ahhoz a múlthoz, ami valójában sosem volt igaz. Ebben a magányban a versek beszélője az emlékeit Istennek tudja hagyni (*Sűrű és néma éj*). Celan megközelítésében az alkotás esztétikai szempontból Istennek való párbeszéd, valószínűleg ezzel az értelmezéssel dolgoznak az *Úgy járkaľsz, mintha lenne otthon* szövegei: több vers a felütés, a fohász révén leginkább az istenes versek felé tart. Ezt a kapcsolódást már a kötetnyitó vers megteremti azáltal, hogy a krisztusi szenvedéstörténetre utal (de később is találkozunk Krisztushoz és Istenhez kapcsolódó szimbólumokkal). A „Kövezzetek meg, ha nincs igazam” nyitóvers egyberakja a veszteséglményeket, melyek közül kiemelkedik a gyerekek „elvesztésének” tapasztalata, ami együtt jár a felnőtté válással: „elvesztettük a gyerekeink végleg”. Ezt a tapasztalatot a művészet felől is lehet értelmezni. Éppen Paul Celan fogalmazza meg idézett szövegében a következőket: „A művészet, amint bizonyára emlékeznek

Gizi

rá, marionettszerű, jambikus-ötlábú, és – amint Pygmalion mitológiai története is bizonyítja – gyermektelen lény.”³

A magára maradt énré az alkotás pillanatait ihlető magány „felejtés-csuklyát” von a szörnyű éjszakába, s mivel „vége / a szerelem miatt jóváhagyott halasztásnak”, a második versben a kő lesz a megszólított, mintha meg-, vagy pontosabban maga ellen fordítaná a vázolt szimbólumrendszert, mintha a kővel önmagát azonosítaná. A megszólító és önmegszólító versek a romantika hangulati jellegzetességeit idézik, az egyedüllét, a magány, a sírás hangulatteremtő hatása egyre inkább felértékelődik. A magány elvezet a következő felismerésig: „fogalmam sincs a szeretetről”.

A belső világban, amely egyedül képes lehetőséget teremteni arra, hogy el tudjunk „szökni a sohanemvoltba”, eltűnik a jövő, olykor maga az idő is felfüggesztődik. A beszélő megáll a cselekvésben: „Lassan gyűrsz össze mindent, papírt, tányért, időt” (*Ragyogás, rég szerettem volna*), azaz az emlékezés: felejtés. A kötet alapélményét meghatározza, hogy „volt egy kimondatlan nyár” (18.). A legtöbb vers tragikus kicsengésű, mert „a holnapra tervezett élet elmarad” (14.), ezért is „Egyre gyakrabban álmodom / kevés erőfeszítéssel megfejthető álmokat” (*Egyre gyakrabban*). A kiemelhető életesemények hiányát a versek szerkesztési elve szintén nyomatékosítja azáltal, hogy a kötetben nincsenek címek, a kezdő sor a műcím. Wirth Imre versei megművelt, kimódolt költészetet hoznak létre, amelyben sem az elbeszélte múlt vagy a megjelenített éállapotok, sem a beszélt nyelv nem akar direkt kapcsolatot teremteni a befogadóval, ezért lehet az a benyomásunk, hogy a túlpoetizált nyelv és versbeszéd elidegenítő hatású. A kimondásra alkalmas eszközt ilyen értelemben megtalálja, mivel a költészet nyelvet teremt rá, hogy amit a lírai én elhallgat, ezen a nyelven mondhatta ki. A lehetőség különleges olyan helyzetekben, amikor még a betűknek is néma csöndje van (*Tényleg nem akarsz*), és amikor fájnak a rossz szavak (*Sűrű és néma*).

Wirth Imre: *Úgy járkaľsz, mintha lenne otthon*. Scolar Prím, Budapest, 2022.

Jegyzetek

¹ Kántás Balázs: http://real.mtak.hu/30896/1/CELAN_MERIDIAN_TANULMANY_u.pdf

² A szégyen irodalmi megközelítésével legutóbb Muszka Sándor azonos című kötetében foglalkozott. *Előretolt Helyőrség* Íróakadémia, 2018.

³ Kántás Balázs: uo.

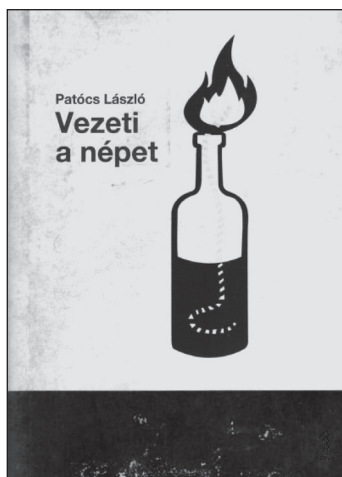
Az igazság és megváltás Molotov-koktélja

Patócs László: *Vezeti a népet*. Forum Kiadó, Újvidék, 2019.

Gyászfolyamatok, társadalmi egyenlőtlenségek tapasztalatai és hatalomrepresentációk a megváltás reményének tükrében. A tragikusan fiatalon elhunyt Patócs László 2019-ben megjelent debütötete nem adja könnyen magát, hiszen a szerző sajátos írásgyakorlatán keresztül tudatosan szorítja bizonytalanságba az olvasói értelmezés erőlködéseit. Fel sem tűnik, hogy a történetek gyors egymásutániságát követve, kényszeresen az összerakásra fókuszálva, csupán szándékosan hátrahagyott morzsákat szedegetünk.

Míg kezdetben benyomások, érzések és töredékes gondolatmenetek dekódolásával próbáljuk megtalálni az események fonalát, a következetesen végigvezetett irodalmi-társadalomelméleti intertextusok és motívumok által világossá válik, hogy itt nem a cselekményen van a lényeg. Sokkal mélyebben húzódik meg az, ami valójában lényeges: a harisnyához képest a farmer jobban bírja a terhelést, hiszen ezen „késik az egységet felszámoló hasadás” (119.).

Az olvasót lassan szívja magába a Patócs által tudatosan megkonstruált reális-fikcionális világ. A regény szociális érzékenyítése révén megkerülhetlenné teszi a mindennapi nyomorral való találkozást. Andrei/Ladislav Brozović gyakran a járda alól, a róla elnevezendő perspektívából figyel (14.), ahogyan a Rosa Luxemburg tér örökbe fogadja a peremre kiszorítottak sánta családját (134.), a világot, ahol „ritka az a levegővétel, amely nem az utca emberét rövidítené” (21.). Csendes szemlélődését azonban feje tetejére állítja egy szabadtéri politikai rendezvényen végbemenő terrorcselekmény, mely során a látszólag rendszer ellen irányuló megmozdulás vezetője, Norka, új megvilágításba helyezi a nép, a vezető és a rendszer fogalmát. Ő az, aki felnyitja Brozović és az olvasó szemét: míg a „hatalom a képzelet hajszálnak a görbületét is figyeli” (146.), az „élőlény nem létezhet reakció nélkül, még ha vad és vérnyomokat is hagy a messinai márványon” (118.).

FÜLSZÖVEG

SZALLÓ TÜNDE

1997, Kovászna. Sepsiszentgyörgyön él.

Történet(ek) a családidőről

Gerlóczy Márton: *Fikció (A katlan)*. Scolar Kiadó, Budapest, 2022.

„A dolgok csak egyféleképpen történhetnek, tudniillik úgy, ahogyan történtek.” Gerlóczy Márton családregegy-trilógiájának esszenciája sűrűsödik ebbe a visszatérő motívumba. Élet- és szövegegységeket vezet be és köt össze az elbeszélő életszemlélete. A családregegy-trilógia első kötete mintegy négyszáz oldalnyi rájátszás a fentebbi *csak-egyféle-életvalóság-létezik* létfilozófiára. Családi csempedarabok hosszas rakosgatása, illesztgetése – valahol mindig van egy csorbulás, egy hiányzó rész, ami magában rejtje az újraélés lehetőségét.

A regény egy folytonos, hömpölygő út- és identitáskeresés, az apák könyve – az édes-, nevelő- és ismeretlen apák könyve, azoké az apáké, kiknek hosszú név- és karakterlistája ott lebeg az író és olvasó szeme előtt azért, hogy leendő apák is lehessenek.

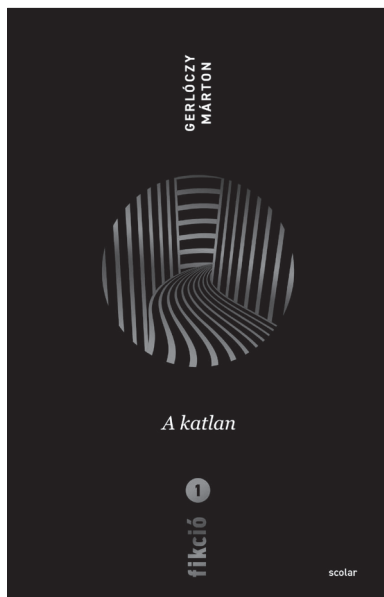
Gondolkodhatunk párhuzamos történetekben? Létezik életvalóság a jelenen kívül? Ki lennék, aki nem vagyok, aki nem lehetek, lennék-e, aki vagyok, ki voltam? Az identitáskonfliktus alapvető kérdései tételeződnek fel és nyomakodnak az arcunkba, közben pedig akaratlanul is eszünkbe jut saját családtörténetünk, a rejtett tudások és azok, amelyeket nyíltan örökítettek át ránk. Hol vagyunk és hová tartunk, ha...?

Olvasatomban *A katlan* identitás- és helytörténet, folyamatos (de)konstrukció, reménység és bosszúság, lappangás és összebogzódott szájak története. A *Fikció* non-fiction, benne pedig bravúrosan és eszesen játszadozik elbeszélője (és megélője?) idősíkokkal, metaforikus és metonimikus szerkesztési elvekkel, nevekkal, történelmi adatokkal, mindazzal, amitől egyszerre lesz megfogható és megfoghatatlan, megnevezhetetlen és megnevezhető. Az apák és fiúk könyve. Fáraalmas út az önmegismerésé, azé az önmegismerésé, amelyből kiderül, mozaikemberek vagyunk: mindazok mozdulatai és szokásai, gesztusrendszere és szemlélete, akiknek közelében felnőtünk.

Az időbeliség összezavaró kibogozhatatlanságába merül alá az olvasó, régmúlt terek és idők elevenednek meg, korábbi generációk alakjai bomlanak ki és öltének alakot az ajtófordulóban. „Minden, ami történt, történik és történni fog, a talán és a nem biztos közti térben történik, gondoltam, és a két terminál közti vezető nélküli szerelvényen” (359.). Sok oldalon keresztül követjük a családtörténetet, már-már ismerőssé válik minden rokon, elbizonytalanodnak évszámok és nevek, de mindig végig markáns a létjelző kérdések sora: ki vagyok és ki lehetek?

TANKÓ ANDREA

1997, Sepsiszentgyörgy. Szülővárosában él.

Közösségi futás képregény

Szöveg: Vincze Ferenc | Rajz: Csillag István

Erdélyi magyarrock

Még egészen nyomdászágú az erdélyi rockzene négy évtizedének (1970–2010) átfogó, szemlélő-értékelő (képes)könyve. A kolozsvári rádiós, a könnyűnek mondott zenével foglalkozó műsorok avatott szerkesztője, Zilahi Csaba vállalkozásának gyümölcse az Exit kiadó nevével fémjelzett új kötet, amely kétségkívül sokakat érintő, bár további kiterjedt vizsgálatokat is igénylő „tárgycsoportot” jár körül.

A kötet a rockzene genezisének és bontakozásának népszerű koncepciójából indul ki. „A rock and roll világszerte a lázadás, a szabadság, az önkifejezés legőszintébb formája. A kommunizmus sújtotta Kelet-Európában mindezek mellett a nyugati világ iránti vágyakozást is megtestesítette. Bárki, bármilyen zenei képzés nélkül, autodidakta módon megtanulhat gitározni, dalba öntheti gondolatait, és ha tehetséges, sikert arathat barátai körében, szülővárosában, országszerte. Egy dalt pedig egy szál gitárral bárki, bárhol, akár a tábortűz mellett is elénekelhet. Nem hiába nevezik a rock and rollt a 20. század népzenejének.” Ez a szinte idilli rockértelmezés persze naivan elméletinek bizonyul, amikor a rock differenciálódásáról, bizonyos ágazatainak (akár a korábbiak rovására történő) térnyeréséről, a kommercializálódásról és a piaci versenyről, olyik rockegyüttes zenén kívüli – például üzletszerűen politikai – pozicionálódásáról kezdünk gondolkodni. Az alaptétel azonban helytálló: a rock sikertörténetének energiadefezete a popularitásban áll.

A hetvenes-nyolcvanas évek hazai rockélete természetesen az államszocializmusba zárt, de nyugatra kacsingatni vágyó, jobbára magyarországi mintakövetésben artikulálódó zenészek és bandák hőskora volt. A kilencvenes évektől új étappe kezdődött, csak hogy ekkoriban már egyértelművé vált a *klasszikus* rock fokozatos bomlása, szétágazása, technicizálódása stb. A természet viszont Kelet-Európában jelentősen megugrott. A most ötvenkilenc éves Zilahi Csaba természetesen pontosan érzekelte ezt a szakaszhatárt és a változásfolyamatok menétét, irányát, ütemét. A '90-ben már hallgatható *Rockpanoráma* szerkesztője hazai lapok felkérésére kezdett publicisztikai szemlélő-értékelő munkába. A *Fiatalkok magazinja*, a *Zenebona*, illetve a *Decibel* folyamatos tájékozási helye lett így a (hazai) rockéletre kíváncsiaknak.

Józsa Erika 2003-ban megjelent könyve után (*A Metropol-sztori*) többnyire évfordulós,

emlékező alkalmak kapcsán esett egyre több szó kivált a Boros Zoltán televíziós szerkesztő által animált és a hetvenes években székelyföldi helyszíneken bontakozott fesztiválokról, elsősorban a Siculusról. Ennek a hőskornak az áttekintése (Metropol, Garabonciás, Semnal M, Vox T, Mikron, Magneton, Brevis, Provizor együttesek) Zilahi Csaba új könyvében önálló fejezetet kapott, amelynek végén a '90 előtt itthon kiadott rockfelvételek diszkográfiája is megtalálható.

A további fejezetek regionális bontásban tekintik át az utóbbi húsz esztendő meghatározó rockaktórait, legyenek azok akár együttesek, akár egyéni zenészek. Kolozsvár és környéke, a Maros mente, Udvarhelyszék, Csík és Gyergyó, Háromszék, illetőleg a határ mente és a Szilágyság ekként önálló fejezeteket alkotnak az *Erdélyi magyarrockban*.

Bevezető bekezdéseiben Zilahi igen érzékenyen reflektál arra a felemás – olykor dicstelennek tűnő – szerepre, amelyet a közvélekedés és a programszervező intézmények korifeusai a rockzenének tulajdonítottak – nagyjából az ezredfordulógig. A rock funkciója ekként jobbára a *fiatalok bevonása* volt ilyen vagy olyan közösségi eseménybe. Amolyan mézesmadzag. „Erdélyben a rockzene körül valamikor az ezredforduló után kezdett olvadni a jég. Ekkor már úgy tűnt, érdemes magyar dalokat írni és énekelni. A jogdíjtörvény érvénybe lépése után egy ideig valósággal szárnyalt a lemezkiadás, egy magyar zenekar három kiadó [...] közül is választhatott. 2001-ben elindult az Erdélyi Gitártábor sorozata, az első kettő Kalotaszentkirályon, majd a többi Székelyföldön zajlott. 2003-ban, a Fél-sziget Fesztivál első kiadásán meghirdették a Talentum tehetségkutatót. Beindultak a hazai rockzenekarokat is felvonultató nagy fesztiválok [...], és újabb tehetségkutató sorozat indult Médiabefutó néven az RMDSZ támogatásával. A »milyen nyelven énekeljek?« dilemmaja valamikor a tízes években szűnt meg. Ebben fontos szerepe van az anyaországi Hangfogláló programnak is, innen az erdélyi zenekarok olyan támogatást kapnak lemezfelvételre, turnéra, videoklip készítésére, amilyenről tíz-húsz évvel ezelőtt még álmodni sem mertek.”

A változás tehát „előállt”, a természet betakarítása, megmérése pedig az olyan munkákra hárul, mint amilyen Zilahi Csaba most megjelent könyve.

AMPLITÚDÓ

HÍREK

Kormányzás és kultúraápolás a hosszú XIX. században címmel szervezett konferenciát május 7. és 9. között az Erdélyi Múzeum-Egyesület. A háromnapos konferencián több mint húsz előadás hangzott el több Kolozs megyei helyszínen.

Idén is kiosztották a Communitas Alkotói Ösztöndíjat. Irodalom szekcióban André Ferenc, Biró Árpád Levente, Burján Kinga, Gyórfi Kata, György Alida, Kemenes Henriette, Nagy Zalán és Sánta Miriám részesült az egyéves alkotói támogatásban.

A *Látó* szépirodalmi folyóirat és a Gemma Book Café legújabb meghívottja Bodor Ádám Kossuth-díjas író volt. A szerzővel Vida Gábor beszélgetett május 9-én a Gemma Book Caféban.

Május 12. és 14. között székelyföldi karavánra indult a *Helikon* szerkesztősége. 12-én Székelyudvarhelyen a Tamási Áron Gimnázium vendégeként Szakács István Péter fogadta a szerkesztőséget. Május 13-án délelőtt a csíkszeredai Márton Áron Gimnáziumba látogatott a Kemény Istvánnal és Wirth Imrével kiegészült szerkesztőség Borsodi L. László segítségével, délután a Csíkszeredai Könyvvásáron Günther Ottó moderálásával mutatták be a 2022 januárjától megújult arccal megjelenő *Helikont*. Májusban a Hónap szerzője a *Helikonban* Wirth Imre költő, prózaíró, aki a szerkesztőség meghívottjaként szintén részt vett csíkszeredai eseményeinken.

Május 12. és 13. között zajlottak a Dsida-Páskándi-Jakabffy Napok Szatmárnémetiben, a Láncoz-templom Kálvin Központjában. A konferencián többek közt Karácsonyi Zsolt, a *Helikon* főszerkesztője, Egyed Emese, Cseke Péter, Dávid Gyula és Láng Gusztáv előadásait kísérhették figyelemmel a résztvevők.

Május 12. és 15. között zajlott a Csíkszeredai Könyvvásár, amelynek díszmeghívottja Király László Kossuth-díjas költő volt. Többek közt fellépett: Balázs Imre József, Bodor Ádám, Borsodi L. László, Dimény H. Árpád, Kemény István, László Noémi, Magyary Ágnes, Szabó Róbert Csaba és Szócs Margit.

R. T.

ELŐFIZETÉS

A HELIKON IRODALMI FOLYÓIRATRA

Előfizető neve:

lakcíme:

e-mail címe:

számlázási cím:

Meddig szeretne előfizetni?

- Negyedéves előfizetés: 32 lej – 6 szám
 Féléves előfizetés: 63 lej – 12 szám
 Egyéves előfizetés: 126 lej – 24 szám

Hogyan szeretne fizetni?

- Banki átutalással szeretnék fizetni
 Postai úton szeretnék fizetni
 Külföldi előfizető vagyok

Postai úton történő előfizetés esetében

a postaszelvényre a címzetthez a következő megjegyzés irandó: *Redacția Helikon pentru Deák Judit*. Postacím: 400002 Cluj-Napoca, Str. Petru Maior nr. 7., ap. 4., Jud. Cluj.

Banki átutalással történő előfizetés esetében:

Banki adatok:

Uniunea Scriitorilor din România • Cf.: RO2786991 • Cont: RO63 RNCB0106 00050872 0001 • BCR – SUCURSALA CLUJ

A megjegyzéshez a következő szöveget szükséges bevezetni: *Abonament pentru Redacția Helikon*.

Külföldi előfizetőinket arra kérjük, hogy előfizetési szándékukat e-mailben (kvvari.helikon@gmail.com) vagy telefonon (0040-264 431 577) jelezzék.

Az előfizetői szelvényt postai vagy villámposta-címünkre várjuk.

Találkozás boldog tehenekkel

Ha valaki az erdélyi paraszti világról, az állattartásról készít fotókat, nagyon nehéz lehet levelezköznie a jól bejárattott táj- és szociofotózás sztereotípiáit. Hogy ez a gyergyóújfalusi Bányász Annának sikerülhet, az nemcsak tehetségének köszönhető, hanem a falusi, állattartó életformának is, amelyben felcseperedett, illetve a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen szerzett szakmai tapasztalatainak. A jelenleg mesteris hallgató Bányász Anna első egyéni kiállítását a csíkszeredai Új Kriterion Galériában láthatta a közönség.

Akár ismerősnek is tűnhetnek képei, melyek külön-külön is emlékeztetnek, a kiállítótérben viszont nagyon erős egységbe rendeződnek. A tér steril fehérségében képeinek hús-vér elevevénye sokkal közelebbé válik.

A tehén a főszereplő, a saját teheneik és velük együtt a családi gazdaság hétköznapjai, a tehénnel való együttműködés különböző fázisai. Közelítések és nagyítások. Elemeire szedi, majd egy másfajta, állat-, természet- és emberközeli viszonyba rendezi világát. Nem egy kisimított látványt kapunk, hanem egy mozaikszerűen, kis- és nagyjeleneteket felvillantó, a távolságokat és távlatokat látványosan megmozgató, mozgásban tartó, izgalmas, új horizontokat kereső közelítés képeit. Nem dokumentarista, legalábbis szándékait tekintve, fotói, ennek ellenére gyakran dokumentumértékűek is.

A viszony érdeklő, természet – állat – ember hármasságának újradefiniálása, minden fél számára fenntarthatóvá, elviselhetőbbé, élhetőbbé tétele. Ennek feltételeit, lehetőségeit kutatja ezúttal a fotográfia eszközeivel. És bár a technika nélkülözhetetlen, gyakran másodlagos a kép tárgyával szemben.

Egy jól behatárolható, szabad mikrovilágot látunk, ahol a tehén és az ember egyenértékű partnerek. Viszonyukat a kölcsönösség, a természetesség, a természetközelség határozza meg. A tehén nem csupán haszonállat, jóléte a legfontosabb. Úgy láthatjuk őt egészen közelről, szépségét és bajait, hogy közben a fotós jelenlétének különössége is mind jobban érzékelhető. Egy már közhelyesnek számító témát úgy sikerül egészen kivételes módon megragadnia, hogy saját pozíciója is egészen kivételes. Belülről ismeri ezt a ganészagú, nedvekkal, terhekkal, de bőséggel, örömmel, munkával és nyugalommal is teli világot. Időről időre benne él és dolgozik, így közvetlen közelről látja, ismeri ezeket az állatokat, ezt az emberi léptékű gazdaságot. Voyeurként mozog kameráival, de pontosan tudja, hogy mire kíváncsi, hogy mi következik, a legapróbb részletekig, csupán résen kell lennie, jó helyen a megfelelő pillanatban.

Tudatos szerepvállalás ez. A jövő sem a régi, hirdeti a kiállítás címe. A képek pedig egy lehetőséget mutatnak, hogy miként lenne érdemes jövőben gondolkodni, fenntarthatóan, kevésbé kártékonyan. Az állattartás újragondolt változatának megvalósulását mutatja. Ebben az összefüggésben a helyszín nem különösebben érdekes. A lokalitás, az erdélyiség bizonyos értelemben háttérbe szorul. Bár a helyszín adott és szerves része ennek a történetnek, mégis másodlagos a hármassággal szemben, amelyre a fotós figyelme legfőképpen irányul. És a közelség teszi azt hitelesen megragadhatóvá. A történetmesélés főbb hangsúlyait a szuperközeli képkivágások jelölik, melyek az előhívás méreteinek köszönhetően monumentálissá válnak a kiállítás terében. Naturalisztikus hatású nagyításai látni engednek az állat érzékeny, sérülékeny, ritka pillanatait, melyek

ARTEFAKTUM

Cím nélkül

ilyen közelségből egy kívülálló számára nem hozzáférhető. Ebből a perspektívából átrendeződnek a távolságok. A világ határai egészen közelivé válnak. Az állat gerincének íve válik horizonttá. Ahogy távolul a kép, távolodik a kamera, mitikussá lesz a látvány. A ködbe vesző tájban feltűnő tehének már-már idilli állapotra emlékeztetnek, de a fotós nem enged ennek a kísértésnek. Képei annál jóval munkaszagúbbak, életszerűbbek, közelítései annál különösebbek. Nagyon valószínű viszont, hogy jó itt tehének lenni.

Bányász Anna: Már a jövő sem a régi. Csíkszereda, Új Kriterion Galéria, 2022.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN | KARÁCSONYI ZSOLT: főszerkesztő – vers, műfordítás | DEMETER ZSUZSA: főszerkesztő-helyettes – kritika, tanulmány | Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ | Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pavilon 420 | MÁRCUŢIU-RÁCZ DÓRA: Artefaktum, honlap | MÁRTON EVELIN: próza | PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú | DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár | RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő | SZENKOVICS ENIKŐ: korrektúra | Lapterv és számítógépes tördelés: IDEA PLUS, KÖNCZEY ELEMÉR, FAZAKAS BÓTOND | Nyomda: MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS REFORMÁTUS SAJTÓKÖZPONT | Szerkesztőség: 400002 Cluj-Napoca, str. Petru Maior nr. 7., ap. 4. | I. posta, Pf.: 245. | Telefon: (004) 0264 431 690, (004) 0264 431 577 | Villámposta: kvari.helikon@gmail.com | Honlap: www.helikon.ro | A lap megjelenését a HELIKON KULTURÁLIS EGYESÜLET támogatja – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE | ISSN 1220-6288

TÁMOGATÓINK

ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE

KÉSZÜLT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVALMINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLENKÖR

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMAnka
Nemzeti Kulturális AlapPetőfi
Kulturális
ÜgynökségRMDSZ
COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY
TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS
A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

Revistă finanțată cu
sprijinul Ministerului
Culturii și Identității
Naționale | Kiadványunk
a Kulturális és Nemzeti
Identitás Minisztériumának
támogatásával jelenik meg.